

**„NOWY” GRÓDEK PÓŹNOŚREDNIOWIECZNY
W REJONIE JEZIOR BNIŃSKICH
(BŁĄŻEJEW, GM. KÓRNIK, WOJ. WIELKOPOLSKIE)**

A “NEW” LATE MEDIEVAL STRONGHOLD
IN THE REGION OF THE BNIN LAKES
(BŁĄŻEJEW, KÓRNIK COMMUNE, WIELKOPOLSKA VOIVODESHIP)

Jerzy Fogel

Instytut Prahistorii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Poland

Jarostaw Jasiewicz

Instytut Badań Czwartorzędu i Geoekologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Fredry 10, 61-701 Poznań, Poland

Alina Łosińska

Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Oddział Poznański
ul. Zwierzyniecka 20, 60-814 Poznań, Poland

Andrzej Sikorski

Instytut Prahistorii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Św. Marcin 78, 61-809 Poznań, Poland

ABSTRACT. The document from 1422, published in *Codex Diplomaticus Maioris Poloniae* (volume VIII, 1989, No. 935), refers to a fortified mansion from Błażejewo at the Bnin Lake, located about 25 km SE from Poznań. The article presents results of archaeological and geological search of this construction that was undertaken in the year 2000. It was further confronted with other written sources referring to medieval history of two Wielkopolska magnate's houses: Grzymała and Łodzia-Bniński. The article is an important contribution to the recognition of the late medieval fortified architecture in the Wielkopolska region.

1. PRZEGLĄD ŹRÓDEŁ PISANYCH

Od ponad 30 lat obserwujemy wyraźny wzrost zainteresowania mediewistów polskich problematyką późnośredniowiecznych elit społecznych, zwłaszcza decyzyjnych kręgów politycznych i urzędniczych. Badania te, jako swoją podstawową

metodę wykorzystującą genealogię, skupiają się głównie nad składem, strukturą i rolą czołowych grup rodzinno-krewniaczych oraz nad karierami wybitnych postaci z tych kręgów¹, w mniejszym zaś stopniu zajmują się ich pozycją majątkową i posiadаныmi włościami ziemskimi. Dla tych ostatnich zagadnień niestety w znikomym stopniu wykorzystuje się dane dostarczane przez archeologów i historyków architektury – o wznoszonych i użytkowanych przez nich siedzibach czy rezydencjach, które były – jak się wydaje – materialnym odwzorowaniem zamożności i prestiżu społecznego. Te późnośredniowieczne siedziby rycersko-szlacheckie, zwykle o charakterze obronnym, pozostają dotąd głównie w kręgu zainteresowań archeologii historycznej, rejestrującej i badającej zachowane do dziś ruiny murowanych zamków i liczniejsze w środkowym pasie ziem polskich pozostałości drewnianych dworów budowanych na „kopcach”, zwane umownie gródkami stożkowatymi, jak i całkowicie zatarte w obecnym krajobrazie ich ślady². W źródłach pisanych ówczes-

¹ Rozległą problematykę badań genealogicznych, wznowionych w końcu lat 60. XX w. przez mediewistów polskich, obrazują liczne publikacje, m.in. *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej* (t. I–VIII, Warszawa 1981–1999) i 6 tomów serii *Genealogia – ...* (Toruń 1982–1999), przedstawiających materiały z sympozjów organizowanych od 1980 r. przez ośrodek toruński. Warto też wymienić przykładowo kilka obszernych studiów: J. Bieniak, *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, Toruń 1969; J. Pakulski, *Ród Zarembów w Wielkopolsce w XIII i początkach XIV wieku*, Bydgoszcz 1975; tenże, *Nałęczanie wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII–XIV w.*, Warszawa 1982; A. Szweđa, *Ród Grzymałów w Wielkopolsce*, Toruń 2001; M. Cetwiński, *Rycerstwo śląskie do końca XII w.*, cz. 1, *Pochodzenie – gospodarka – polityka*, Wrocław 1980; cz. 2, *Biogramy i rodowody*, Wrocław 1982; T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996; A. Szymczakowa, *Szlachta sieradzka w XV wieku. Magnifici et generosi*, Łódź 1998. Dla genealogii Wielkopolski podstawowe znaczenie mają jednak nadal liczne monografie, m.in. kilkunastu rodów rycerskich, pióra ks. Stanisława Kozierowskiego (wydane w latach 1913–1933 w serii *Studia nad pierwotnym rozsiadleniem rycerstwa wielkopolskiego...*) i jego wielotomowe opracowania wydane w seriach: *Badania nazw topograficznych...* i *Pierwotne osiedlenie...* oraz cytowana wielokrotnie niżej praca *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej* (Poznań 1935), a także *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej* (Poznań 1934).

² Wiele stanowisk zostało całkowicie zniszczonych, a o ich istnieniu dowiadujemy się ze źródeł pisanych. Istnieje też pewna liczba obiektów dotąd nie zlokalizowanych w terenie, choć odnotowanych w zapiskach – te czekają na swoich odkrywców.

Z licznych publikacji na temat małych założeń mieszkalno-obronnych w Polsce późnośredniowiecznej wymienić należy (wyłączając pionierskie opracowania J. Kamińskiej, jak i dość bogatą literaturę „kastelologiczną”) książki pióra L. Kajzera: *Studia nad świeckim budownictwem obronnym województwa łęczyckiego w XII–XVII wieku*, Łódź 1980; *Wstęp do badań archeologiczno-architektonicznych*, Łódź 1984; *Zamki i społeczeństwo. Przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce X–XVIII wieku*, Łódź 1993; *Wstęp do archeologii historycznej w Polsce*, Łódź 1996; tegoż i J. Augustyniaka *Wstęp do studiów nad świeckim budownictwem obronnym sieradzkiego w XIII–XVII/XVIII wieku*, Łódź 1986. Ukazały się też obszerne publikacje wyników badań archeologicznych późnośredniowiecznych obiektów obronnych z niektórych regionów Polski, jak np. *Plemięta – średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej* (red. A. Nadolski), Warszawa – Poznań – Toruń 1985; *Średniowieczne siedziby rycerskie w Ziemi Chełmińskiej na tle badań podobnych obiektów na ziemiach polskich* (red. A. Kola),

sne obiekty mieszkalno-obronne określane są różnymi terminami łacińskimi: *arx*, *castrum*, *castellum*, *fortalicium*, *curia militaris*, *curia muratum* itp., pozwalającymi domyślać się dużej różnorodności form i funkcji tych założeń³.

Wprawdzie wstępna inwentaryzacja terenowa osiągnęła już znaczny stopień kompletności, m.in. dzięki przeprowadzanej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski, lista tych obiektów na obszarze XIV–XV-wiecznej Wielkopolski ciągle jest uzupełniana poprzez kwerendę w źródłach pisanych⁴. Takim całkowicie zniszczonym, a ostatnio „nowo odkrytym” dla archeologów obiektem jest *castrum* w Błażejewie koło Bnina, „ujawnione” w trakcie przeglądania opublikowanego w 1999 r. indeksu do tomów VII–XI *Kodeksu Dyplomatycznego Wielkopolski* (zob. KDW, t. XI, s. 337; indeks opracowali: A. Gąsiorowski, T. Jurek i I. Skierska). Wzmianka o nim zawarta jest w dokumencie nr 935 z datą 9 marca 1422 r. (zob. KDW, t. VIII, 1989, s. 216–217; kopia dokumentu w WAP Poznań – Pызdry z. 11, k: 168v.-169. Wpis 11 maja 1451 r.), będącym potwierdzeniem przez starostę generalnego Wielkopolski – Sędziwoja z Ostroroga, podziału dóbr, którego dokonał Jan z Młynów ze swoją siostrą stryjeczną Małgorzatą, żoną Andrzeja Błażejewskiego. Podaje on niezmiernie interesujące i dokładne dane dotyczące wznoszenia lub naprawy (rozbudowy?), zapewne przez wymienionego Andrzeja, budowli warownej w Błażejewie. Z tego względu wart jest powtórnej publikacji wraz z przekładem na język polski, dokonany przez prof. dra hab. Kazimierza Limana z Instytutu Filologii Klasycznej UAM w Poznaniu.

In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sandiwogius de Ostrorog palatinus Poznaniensis et capitaneus Maioris Polonie generalis significamus tenore presencium, quibus expedit universis, quomodo ad nostram et aliorum eiusdem terre nobilium veniens presenciam nobilis Johannes de Mlyny, non compulsus nec coactus neque aliquo errore devio seductus, sed sanus mente et corpore existens, usus amicorum consilio, spontanea voluntate et matura deliberacione prehabita, in omnibus nemoribus vulgaritet l a n d z e c h in silva alias

Toruń 1987; A. Kola, *Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu*, Toruń 1991; S. Kołodziejski, *Średniowieczne rezydencje obronne możnowładztwa na terenie województwa krakowskiego*, Kraków 1994; J. Tomala, *Budownictwo obronne powiatu kaliskiego w XIV–XVIII wieku*, Poznań 1995; R. Grygiel, T. Jurek, *Doliwowie z Nowego Miasta nad Wartą, Dębna i Biechowa. Dzieje rezydencji i ich właścicieli*, Łódź 1996; ci sami, *Zduny. Późnośredniowieczne i nowożytnie rezydencje właścicieli miasta*, Łódź 1999; oraz kilka monografii w serii *Budownictwo obronno-rezydencjonalne Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej* (cz. I–IV, Łódź 1990–1995).

³ Zob. np. Marciniak 1991.

⁴ Zob. kartoteka grodzisk w archiwum Pracowni Wczesnośredniowiecznej Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, Oddział w Poznaniu (tam też niepublikowane w tomach I–VI *Studiów i materiałów do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej* [SiM] wyniki późniejszych badań weryfikacyjnych prowadzonych na obszarze Wielkopolski od połowy lat 70. XX w.). Późnośredniowieczne obiekty obronne z d. woj. poznańskiego ujęte zostały też w: Kirschke, Prinke 1995. Grodzisko w Błażejewie nie figurowało dotąd nawet na liście obiektów domniemanych, a w SiM, t. I, 1950, s. 60–61, pod miejscowością Błażejewo, d. pow. Śrem podano tylko 2 stanowiska wczesnośredniowieczne nad Jeziorem Bnińskim, ujawnione w trakcie powierzchniowych badań w okresie międzywojennym. Wyniki powojennych penetracji powierzchniowych prezentują Dzieduszyccy (1985).

z a p o w y e d n e m l e s z y e a c a l i i s s i l v i s e t b o r r i s , q u e c u m q u e s u n t i n p a r t e e i u s d e m J o h a n n i s i n e t s u p e r h e r e d i t a t i b u s s u i s C z m a n e t R a n k a , q u e l i b e t r o b o r a q u e c u m q u e i b i d e m h a b e r i e t ⁴ [k. 169] i n v e n i r i p o t e r i n t p r o c o n s t r u e n d i s o m n i b u s e d i f i c i i s c a s t r i e t a n t e c a s t r u m o p p o r t u n i s i n B l o s s c h e g e w o , v i d e l i c e t d o m u s , t u r r i m p l u t h e o r u m a l i a s b l a n k y , f o s s a p o n t i s e t p r o q u i b u s v i s a l i i s e d i f i c i i s i b i d e m i n c a s t r o e t a n t e c a s t r u m n e c e s s a r i i s , n u l l i s p e n i t u s e x c l u s i s , e c i a m i n e i s d e m n e m o r i b u s s i l v a i n h i b i t a e t a l i i s s i l v i s e t b o n i s s u i s o m n i b u s i n h e r e d i t a t i b u s p r e d i c t i s C z m a n e t R a n k a p r o i g n i s , i n d i g e n c i a , q u o c i e n s o p p o r t u n u m f u e r i t , a d c a s t r u m i n B l o s z y e g o w o e t c . l i g n a d i c t a g r a b , p i n e t a a l i a s c h o y n y n y e t r u b e t u m p r o m o l e n d i n i s d o m i n i A n d r e e B l o s s c h e g e w s k y , e c i a m a d r o t i t r a c t u r a s v u l g a r i t e r k u w a l o m , t a m m a g n i s , q u a m p a r w i s , q u o c i e n s c u m q u e n e c e s s i t a s a f f u e r i t , s t r e n n u o d o m i n o A n d r e e d e B l o s s c h e g e w o e t M a r g a r e t h e c o n s o r t i s u e l e g i t t i m e n e c n o n p u e r i s a c e o r u m l e g i t t i m i s s u c c e s s o r i b u s s c i n d e n d i r a c i o n e r e a l i s d i v i s i o n i s c u m i p s a d o m i n a M a r g a r e t a , s o r o r e s u a p a t r u e l i u t e r i n a , d e d i t , d e p u t a v i t , a s s i g n a v i t , l e g a v i t , a s c r i p s i t e t c o r a m n o b i s m o r e s o l i t o r a c i o n a b i l i t e r i m p e r p e t u u m r e s i g n a v i t e t a p r o p r i a v i t d e s u a s p e c i a l i v o l u n t a t e . H a r u m q u i b u s s i g i l l u m n o s t r u m p r e s e n t i b u s e s t a p p e n s u m t e s t i m o n i o l i t e r a r u m . A c t u m e t d a t u m P o z n a n i e f e r i a s e c u n d a p o s t d o m i n i c a m R e m i n i s c e r e a n n o D o m i n i m i l l e s i m o q u a d r i n g e s i m o v i c e s i m o s e c u n d o , p r e s e n t i b u s n o b i l i b u s : D e r s l a o d e B a b y n o , J o h a n n e d e C o m o r n y k y , A l b e r t o d e S p l a w y e , A n d r e a d e G n o y n o , M i c h a e l e L u n a k e t N i c o l a o d e L u s s z o w o h e r e d i b u s e t a l i i s q u a m p l u r i b u s f i d e d i g n i s t e s t i b u s a d p r e m i s s a r o g a t i s .

W imię Pańskie Amen. Na wieczną rzeczy pamiątkę. My Sędziwoj z Ostroroga, wojewoda poznański i starosta generalny Wielkopolski, oznajmiamy na podstawie przedłożonego pisma, wszystkim, którym jest to potrzebne, jakim to sposobem do naszej i innych tejsze ziemi szlachciców dotarła świadomość, że szlachcic Jan z Młynów niczym nie przymuszony, ani nie zniewolony przymusem, ani nie zwiedziony jakimś przewrotnym błędem, lecz zdrowym na umyśle i ciele będąc, po zasięgnięciu rady przyjaciół, z własnej woli i po poddaniu się dojrzałemu namysłowi [postanawia, że] we wszystkich mniejszych lasach (*nemoribus*), pospolicie zwanych *landzech* w lesie inaczej *zapowiednem leszye* oraz w innych lasach i borach, jakiegokolwiek drzewa, które znajdują się w dziedzinie tegoż Jana, w jego posiadłościach Czmoń i Rąka oraz poza nimi, wszelkie i jakiegokolwiek [drzewa] będzie można tamże pozyskać i napotkać dla wzniesienia wszelkich odpowiednich budowli w miejscu obronnym (*castrum*) i przed miejscem warownym w Błażejewie, mianowicie domów, wieży z daszkami inaczej *blankami*, rowu [z?] drogą dylowaną (*pons*) i dla wzniesienia jakichkolwiek innych budynków potrzebnych w miejscu warownym (*castrum*) i przed nim (*ante castrum*), absolutnie żadnych nie wyłączając. Również z tychże mniejszych lasów [gajów?] wykluczając las i z innych lasów i wszelkich dóbr swoich we wspomnianych posiadłościach Czmoń i Rąka, ilekroć z braku [opału?] na ogień, będzie konieczne, na warowne miejsce (*castrum*) w Błażejewie itd. Wspomniane drewno – grab, las iglasty inaczej *choynyny* i krzewiny dla potrzeb młynów pana Andrzeja Błażejewskiego, również na potrzeby drogi potocznie zwanej *ku w a l o m*, tak wielkich jak i małych, przedsięwzięczemu panu Andrzejowi Błażejewskiemu i jego prawowitej małżonce Małgorzacie, jak również dzieciom (*pueris*) i ich prawowitym następcom na podstawie faktycznego podziału wraz z tą samą panią Małgorzatą, rodzoną siostrą swoją stryjeczną dał, przekazał, przysądził, zapisał, przyznał w testamencie i wobec nas, przyjętym zwyczajem w rozumny sposób na zawsze przeniesienia własności dokonał i na własność szczególną wolą swoją oddał. Pieczęć naszą w ich obecności przywieszono na świadectwo tego dokumentu. Zdziałane i dane w Poznaniu, w poniedziałek po niedzieli Reminiscere Roku Pańskiego 1422 w obecności szlachciców Dzierśława z Babina, Jana z Komornik, Alberta ze Spławia, Andrzeja z Gnojna, Michała Lunaka i Mikołaja z Lusowa dziedziców i innych licznych godnych zaufania świadków na to co spisano wyżej zapiszonych.

Omawiany dokument z 1422 r. jest swoistego rodzaju zapisem majątkowym sporządzonym przez Grzymalię Jana z Młynów kilka lat przed śmiercią († po 1424 r.). Powstał on zapewne z inicjatywy Małgorzaty i jej męża, pragnących uprawomocnić uprawnienia należne Małgorzacie z racji dziedzicznych działów majątkowych. Spisano go w Poznaniu w obecności – jak zaznaczono w tekście – „zaproszonych licznych godnych zaufania” świadków, spośród których pięć osób wymieniono imiennie, w tym Jana z Komornik (koło Tulec), późniejszego burgrabiego poznańskiego (w latach 1434–1436, 1440), a następnie wicewojewodę poznańskiego (1442 r.)⁵. Nie odnotowano obecności znaczniejszych przedstawicieli rodu Grzymałów. Akt ten potwierdził najwyższy rangą urzędnik wielkopolski – starosta generalny Sędziwoj z Ostroroga.

Interesujące są informacje o powiązaniach rodzinnych i sytuacji majątkowej osób będących podmiotami spisanej w 1422 r. umowy, a więc Grzymality Jana z Młynów (Johannes de Mlyny) i jego siostry stryjecznej Małgorzaty, jak i jej męża Andrzeja (Andreas de Blosschegewo, Andreas Blosschegewsky). W świetle dostępnych zapisów źródłowych Grzymałowie Błażejewscy w końcu XIV i w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku byli posiadaczami – a co najmniej współdziedzicami – następujących wsi: Błażejewo („Błożejewo”), Czmoń („Cman”, „Czman”), Czołowo, Młyny („Mlyny”) i „Ranka” (Rąka, Ręka). Posiadłości te leżały na południowy zachód od Bnina – na obszarze między zachodnim brzegiem Jeziora Bnińskiego a południkowym odcinkiem biegu Warty (na północy po jej zakole na wysokości obecnej wsi Radzewice). Nie istniejąca obecnie wieś Młyny identyfikowana jest – może niewłaściwie – z małą osadą Trzykolne Młyny, leżącą teraz na zachodnim brzegu Warty. Prawdopodobnie na wschód od Warty, w sąsiedztwie Czmonia i Orkowa, leżała zaginiona osada „Ranka”, wymieniona obok Czmonia w dokumencie z 1422 r. jako posiadłość Jana z Młynów⁶.

Małgorzata z rodu Grzymałów, żona Andrzeja – jak wynika z tablic genealogicznych Grzymałów wielkopolskich opracowanych przez Adama Szwedę⁷ – była jedynaczką, córką Jarosława z Czołowa († po 1405 r.), zaś jej brat stryjeczny Jan

⁵ Gąsiorowski 1968, s. 151, nr C 923 i 926, s. 153, nr 954.

⁶ Na temat osady „Ranka” zob. Kozierowski 1916b, s. 130, 131. Dawna wieś Młyny (należąca do parafii Radzewo; zob. Kozierowski 1916a, s. 473) wzmiankowana w 1359 r. (KDW, t. III, nr 2051) jako własność Bogusława Młyńskiego, a w 1417, 1419 i 1443 r. jako posiadłość Jarosława „de Mlini”, mogła leżeć też bliżej Kórnika.

Warto tu dodać, że zachodni skraj posiadłości tej gąteży Grzymałów obejmował obecnie słabo zaludnione oraz silnie zalesione i nieużytkowane rolniczo tereny, przecięte uregulowanym w czasach nowożytnych korytem Warty. Charakterystyczną cechą obecnego krajobrazu są liczne starorzecza, zachowane do dziś wzdłuż biegu Warty od Rogalinka po Śrem. W średniowieczu te rozlewiska Warty mogły być gospodarczo intensywnie wykorzystywane, m.in. jako miejsca odławiania ryb oraz pod budowę dochodowych młynów wodnych.

⁷ Szweda 2001, tabl. IX, X (praca ta ukazała się już po złożeniu niniejszego artykułu do druku).

z Młynów może być tożsamy z jedynym dotąd znanym w tym pokoleniu Janem, określonym przez A. Szwedę jako Jan z Czmania († po 1424 r.). Według cytowanego autora tenże Jan był synem Jana z Błażejewa († 1402/1404 r., ożenionego ze Śmichną z Kobylina h. Łódzia), najmłodszego z czterech synów Jarosława z Błażejewa († po 1377 r.), których dziadem był sędzia poznański (1339 r.), pieczętujący się herbem Grzymała Mikołaj z Błażejewa († 1362/1363)⁸. Starsi bracia Jana z Błażejewa to: Jarosław z Czołowa – ojciec Małgorzaty, Maciej z Młynów († 1393/1397, żonaty z Małgorzatą, córką Wojysława Gryżyńskiego h. Borek; pozostawił córkę wydaną za Bodzantę z Chłapowa h. Dryja) oraz Mikołaj piszący się z Czmania, Błażejewa i Młynów († po 1404 r.)⁹. Znana jest też jedyna siostra owych czterech braci (synów Jarosława z Błażejewa) – Siechna († po 1404 r.), żona Wojciecha Skóra z Gaju h. Awdaniec, występującego w 1374 r. z godnością kasztelana radzimskiego. Podane wyżej koligacje rodzinne Małgorzaty wskazują na niepoślednią pozycję społeczną tej gałęzi Grzymałów.

Mniej danych udało się zebrać na temat Andrzeja Błażejewskiego – męża Małgorzaty z rodu Grzymałów, zapewne jedynej córki Jarosława z Czołowa. Jej mąż został określony przez A. Szwedę jako Andrzej z Dębca h. Łódzia. Bardzo prawdopodobna jest identyfikacja Andrzeja Błażejewskiego, pieczętującego się w 1432 r. h. Łódzia, z Andrzejem z Dębca h. Łódzia, a wówczas jego przodków i krewnych należałoby szukać wśród Łódziców Bnińskich¹⁰. Mógłby on być tożsamy z wymienionym przez S. Kozierowskiego „Łódzicem Andrzejem Błażejewskim a. Górskim z Tulec, Szczepankowa, Młyn i Radzewa”¹¹. Mamy też informacje, że zapewne ten Andrzej (Andreas de Bloszejewo) w 1417 r. zakupił trzecią część wsi Konarskie (na zachód od Bnina), a przy działach rodzinnych Grzymałów w 1420 r. jemu i jego

⁸ Mikołaj z Błażejewa h. Grzymała (sędzia poznański w latach 1339–1362; zob. *Urzednicy* 1985, s. 151, nr 450) znany z dokumentów: KDW, t. II, nr 1221 z 1343 r. i nr 1263 z 1347 r. oraz KDW, t. III, nr 1327 z 1355 r. i nr 2051 z 1359 r. Jego syn – Jarosław z Błażejewa pod Bninem (posiadał część jeziora – toń przy końcu jeziora zwanego błażejewskim – zob. KDW, t. III, nr 1597 z 1368 r. oraz potwierdzenie w 1377 r. własności tej części jeziora w KDW, t. III, nr 1740) został przez S. Kozierowskiego zaliczony (nie wiadomo na jakiej podstawie) do rodu Doliwów (Kozierowski 1935, s. 22, przy czym powołuje się tu na wyżej wymieniony dokument z 1368 r. – KDW, t. III, nr 1597, mówiący o nabyciu – zakupie(?) przez niego części jeziora – toni od Piotra Suczki, dziedzica Ostoinina).

⁹ Potomkami Mikołaja byli według A. Szwedę (2001, tabl. X): Jarosław z Młynów i Czmania (Czmonia), występujący w 1443 r. jako wóldarz pszczewski († 1452/1456 r.), Bogusław z Młynów – kanonik poznański, potem pleban wschowski († po 1440 r.) oraz Janusz z Młynów († 1446? r., pozostawiając syna i 2 córki). Zapewne do następnego pokolenia należy Jan z Młynów – stolnik kaliski w latach 1471–1476, podsędek kaliski w latach 1474–1476 (zob. *Urzednicy* 1985, s. 120, nr 170, s. 125, nr 221).

¹⁰ Dębiec („Dembecz”) należał do Łódziców już w 1294 r. (KDW, t. II, nr 718) – wieś Mirosława Przedpełkowica. Zob. też Kozierowski 1916a, s. 127. O Halecki (1912, s. 82) podaje, że występujący jako świadek na dokumentach Mikołaja z Górki (KDW, t. V, nr 432, 501) Andrzej z Błażejewa pieczętował się w 1432 r. herbem Łódzia. Dalsze dane o Andrzeju Błażejewskim podaje A. Szwedę (2001, s. 155).

¹¹ Kozierowski 1935, s. 22.

żonie przypadła trzecia część wsi Młyny i trzecia część wsi Radzewo¹². Wypisy źródłowe, zgromadzone w kartotece Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Wielkopolski Instytutu Historii PAN w Poznaniu¹³, pozwalają wnosić, że w latach 20. XV w. Andrzej i Małgorzata Błażejewscy posiadali dość duże włości ziemskie, w tym też Dębiec (? Dębicz w parafii Bnin), będący pewnie wcześniejszą posiadłością Andrzeja, a także trudne do bliższego określenia wiano Małgorzaty i dobra uzyskane drogą działów lub zamiany dóbr wewnątrz rodu Grzymałów. W ich rękach w 1422 r. było już Błażejewo, z którego jeszcze w latach 1404–1405 pisali się Grzymalicy – stryjowie Małgorzaty, a co najmniej od 1417 r. występuje jako nazwisko odmiejscowe Łodzica Andrzeja – męża Małgorzaty, a następnie ich synów Jana, Mikołaja i Wyszoty, znanych z dokumentu z 1440 r. (KDW, t. X, 1993, nr 1504). Sprawą otwartą pozostaje jednak bliższe ustalenie rodowodu tegoż Andrzeja, wywodzącego się – jak się wydaje – z bliżej dotąd nie rozpoznanych rozgałęzień Łodziców Bnińskich¹⁴.

Dalszych poszukiwań i studiów źródłowych wymagają też dzieje Błażejewskich i ich siedziby w 2. połowie XV w. Dotąd udało się natrafić na dwie kolejne wzmianki z 1446 r., mówiące o *castrum* – zamku w Błażejewie. Pierwsza dotyczy działów między synami Andrzeja – Janem, Mikołajem i Wyszotą. Wyszota występujący jako dziedzic w Starkowcu (pod Środą, w historycznym pow. pyzdrowskim) przekazuje dziedziny (lub części osad) Błażejewo, Radzewo, Konarskie, Młyny i folwark zw. Thomasky oraz „wyrąb należący ad castrum in Bloszewowo” braciom rodzonym Janowi i Mikołajowi, w zamian oni przekazują Wyszocie wsie dziedziczne Starkowiec, Łągiewniki, Rzemachowo i Ochla (w pow. pyzdrowskim), Mikołaj zaś oddaje całą wieś „Bloszeyewo z wyrębem w dziedzinach Czmań i Ranka należącym zdawna do zamku w Bl. w działach Janowi de Bl. bratu swemu rodzonemu”. W tym samym roku 1446 starosta wielkopolski oznajmił, że Jan (Johannes olim Blozeyewsky) wieś Błażejewo z uprawnieniami należnymi z Czmonia i Ranki „ad fortalitium Blozeyewo ... sprzedał nobilibus Petro, Alberto, Andree, Jeronimo et Benedicto de Campa fratribus”¹⁵. O. Halecki wysunął przypuszczenie, że w XV w. (po 1446 r.)

¹² *Wielkopolskie roty* 1960, nr 490, 638.

¹³ Wymienione miejscowości leżały w granicach historycznego powiatu pyzdrowskiego w ówczesnym województwie kaliskim. Dotychczas publikowane są hasła dotyczące średniowiecznego województwa poznańskiego (zob. Słownik historyczno-geograficzny pozn., 1982–2001).

Za udostępnienie kartoteki, a zwłaszcza za pomoc i fachowe konsultacje składamy bardzo serdeczne podziękowania drowi hab. Tomaszowi Jurkowi i innym pracownikom Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Wielkopolski przy Instytucie Historii PAN w Poznaniu.

¹⁴ Praca O. Haleckiego *Ród Łodziców w wiekach średnich* (1911–1913) jest dotąd jedynym całościowym opracowaniem licznych rozgałęzień Łodziców wielkopolskich. Linie właścicieli Kórnika przedstawiała w 1969 r. A. Karłowska-Kamzowa (1969, s. 5–38, tablica I). Sylwetki wybitniejszych przedstawicieli tego rodu opracowane zostały w *Polskim Słowniku Biograficznym*; zob. też artykuł T. Jurka (1993) o Andrzeju z Bnina – przodka Bnińskich h. Łódzia.

¹⁵ Zob. Gąsiorowski 1970, s. 109, o Benedykcie z Kępy i jego bracie Wojciechu też s. 121, 122. Znane były 2 miejscowości o nazwie Kępa, leżące nad Wartą na południe od Zaniemyśla – Mała i Wiel-

rodzina Łodziów Błażejewskich wygasta, „gdyż w 1459 r. Błażejewo należy do Górskich h. Łódzia, w XVI wieku zaś do Bnińskich”. Z wyżej cytowanych notatek z 1446 r. wynika jednak, że Błażejewo zostało sprzedane (za 2000 grzywien groszy praskich) wymienionym braciom Górskim. Dalej za O. Haleckim można podać, że: „Andrzej i Benedykt sprzedali w 1459 r. Błażejewo pod Bninem trzeciemu z nich Wojciechowi. Wojciech ten, którego przynależność do rodu Łódzia wyraźnie stwierdza Długosz, poseł Jagiełły do Czech, w r. 1460 kasztelan łądzki i starosta wschowski (1472–1487) jest już niewątpliwym protoplastą tej rodziny” – to jest Górskich h. Łódzia¹⁶. Tegoż Wojciecha z Błażejewa i Zwoli wymienia też S. Kozierowski pod r. 1464 (dalej pod r. 1578 jako właściciela Błażejewa podaje Jana Bnińskiego).

Dla dziejów interesującej nas miejscowości istotne znaczenie mają też wiadomości o tutejszej parafii i kościele¹⁷, który w 1513 r. został za zgodą właściciela Jana z Bnina przyłączony jako filialny do prepozytury bnińskiej¹⁸.

W wieku XV, do 1513 r. Błażejewo było samodzielną, jednowioskową parafią. Pierwsza wzmianka o plebanie (Marku) pochodzi z 1425 r., kolejne z 1429 r. (!1482 r.) i 1508 r.¹⁹ Wezwanie kościoła parafialnego znamy z 1508 r. – 11 tysięcy Dziewic (zapewne św. Urszuli i 11 tysięcy Dziewic)²⁰. O skromnym uposażeniu kościoła mówi *Liber beneficiorum dioecesis posnaniensis anni 1510 – Księga uposażenia diecezji poznańskiej z roku 1510*²¹. Można tu jeszcze za S. Kozierowskim dodać, że około 1510 r. wieś ta posiadała 8 łanów osiadłych i 4 łany opustoszałe, a dochody proboszcza były bardzo niewielkie („...tak że dla proboszcza w Bł. mało co zostało i nie miał się z czego utrzymać.”)²². W 1. połowie XVII w., jak wynika z dokumentów wizytacji kościelnych, wieś była upadła, a drewniany kościół w Błażejewie opuszczony²³.

ka. Do początków XV w. były one w posiadaniu rodów Doliwów i Wczeliczów. Kępę Wielką sprzedali w 1425 r. Łodzicowi Wojciechowi Górskiemu (Kozierowski 1913; 1914; 1915; 1923, s. 17). J. Nowacki (1964, s. 69) wzmiankuje ją jako dawną posiadłość Wczeliczów, jednak brak tych wiadomości u S. Kozierowskiego (1915, s. 362 – dotyczy parafii Kępa Mała).

¹⁶ Halecki 1912, s. 85, 86.

¹⁷ Wyrażamy wdzięczność śp. ks. drowi Konradowi Lutyńskiemu – dyrektorowi Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu za egzegezę odnośnych źródeł kościelnych, cytowanych w dalszych przypisach.

¹⁸ Kozierowski 1935, s. 22; Nowacki 1964, s. 359.

¹⁹ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Acta causorum Consistorii Posnaniensis – AC 8, k. 243v. z 1425 r.; AC 85, k. 162 z 1508 r.

²⁰ Tamże, AC 85, k. 162 z 1508 r.; Kozierowski 1935, s. 22; Nowacki 1964, s. 359.

²¹ *Liber beneficiorum* 1950, s. 59 – „Kościół we wsi Błażejewo posiada dziesięć grzywien czynszu rocznego dla plebana, pięć w Kobylinie i pięć w Miłostawiu, a z innych wsi nic nie bierze, ponieważ prepozyt z Bnina bierze dziesięcinę ze wsi Błażejewo; żadnego innego dochodu nie posiada”.

²² Kozierowski 1935, s. 22.

²³ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Acta visitationum Dioecesis Posnaniensis – AV 9, k. 58 z 1638–1639 r. („Ecclesia parochialis in villa Błażejewo – desolata”). Dalsze wiadomości o tym

Należy zatem przyjąć sugestię ks. prof. dra Józefa Nowackiego, że ta „jednowioskowa parafia założona została zapewne w pierwszej połowie XIV wieku, gdy była własnością Grzymałów”²⁴. Nie pozostaje to w sprzeczności z naszymi ustaleniami na temat budowy *castrum* w Błażejewie, chociaż z przytoczonych wyżej zapissek można wnosić, że funkcjonowanie interesującego nas *castrum* – *fortalicium* należy zamknąć w dość wąskich ramach czasowych: początek wieku XV (przed 1422 r.) do 2. połowy XV wieku (po 1459 lub 1464 r., na pewno przed 1513 r., kiedy to Błażejewo przechodzi w ręce Górskich, a kościół staje się filią parafii bnińskiej). Wzniesienie obronnej siedziby mogło mieć miejsce już w 2. połowie XIV w. Można przypisać ją już rodzinie Grzymałów, być może wzmiankowanemu wyżej sędziemu poznańskiemu Mikołajowi piszącemu się z Błażejewa († 1362/1363 r.), który jako jedyny w tej gałęzi Grzymałów pełnił funkcje urzędnicze. Wtedy dokument z 1422 r. można by „odczytywać” jako dotyczący pozyskiwania budulca do odbudowy lub rozbudowy siedziby Małgorzaty z Grzymałów i Łodzica Andrzeja Błażejewskich. Odrębnych poszukiwań w archiwalnych zbiorach kartograficznych wymaga ponadto kwestia zniwelowania i zatarcia w terenie zapewne kopcowatego (okolonego fosą) nasypu ziemnego, na którym stało *castrum* – *fortalicium* Błażejewskich.

2. KOINCYDENCJA ŹRÓDEŁ PISANYCH I ARCHEOLOGICZNYCH

Terenowe poszukiwania pozostałości przedmiotowego obiektu przeprowadziła grupa archeologów z Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu w sierpniu 2000 r. Wcześniejsze rejestracje stanowisk archeologicznych w rejonie wsi Błażejewo (obecnie administracyjnie należy ona do Błażejewka), położonej przy zachodnim brzegu Jeziora Bnińskiego, dokonane w okresie międzywojennym (por. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, inw. 1927: 428) tudzież w latach 50., 60. i 80. XX w. (MAP, inw. 1950: 294; Katedra Archeologii Polski UAM w Poznaniu, inw. 3/1967; Archeologiczne Zdjęcie Polski 1986, arkusz 56 – 29), ujawniły kilka śladów osadnictwa średniowiecznego z faz D – F (stan. 4, 5, 6)²⁵ (ryc. 1 i 2). Nie stwierdzono

kościółce podaje Kozierowski (1935, s. 22) – „r. 1696 dom B. pod wezw. św. Urszuli znajdował się w nienagannym stanie, podźwignięty r. 1784 przez prob. bnin. Węclewicz stał do r. 1816, kiedy go rozebrano”. W AC 255, k. 137 znajduje się też następująca zapiska z 1817 r.: „Konsystorz Generalny Poznański wyraził zgodę na sprzedaż dominium kórnickiemu drewna z kościółka filialnego w Błażejewie za sumę 100 talarów, pod warunkiem postawienia przez to dominium, w miejsce kościółka, figury krzyża i obsypania wałem samego miejsca gdzie stał kościółek. Pieniądże mają być złożone w kasie kościoła parafialnego w Bninie”. Przybliżoną lokalizację kościoła wskazała nam w sierpniu 2000 r. jedna z najstarszych mieszkanki (prawie 90-letnia) wsi; stał on u północnego krańca półwyspu błażejewskiego.

²⁴ Nowacki 1964, s. 359.

²⁵ Dzieduszyccy 1985.

jednak żadnej formy terenowej, która mogłaby się kojarzyć bezdyskusyjnie z obiektem typu gródka stożkowatego. Na terenie eksponowanego topograficznie stanowiska 4 (półwysep) pobudowano w ostatnich dziesięcioleciach osiedle letniskowe, zajmujące pas szerokości około 100 m, odległy 50–100 m od obecnego brzegu jeziora. W trakcie tych budów nieznacznie wyniesiona terasa została zniwelowana i zniekształcona. Jednak właśnie to miejsce – ze względu na swe naturalne walory obronne – było, jak się wydaje, bardziej niż inne predysponowane do posadowienia średniowiecznej siedziby właścicieli ziemskich. Wzięto przy tym również pod uwagę lokalizację nie istniejącego już kościoła błazejewskiego, który według jednoznacznej tradycji lokalnej znajdował się w pobliżu półwyspu, a domyślnie nieopodal siedziby kolatorów. Wychodząc z tych przesłanek poddaliśmy szczegółowej analizie występujący powierzchniowo na stanowisku 4 ruchomy materiał archeologiczny²⁶.

Wobec „obiektywnych” trudności w dotarciu do materiałów archiwalnych, szczególnie średniowiecznych, zdecydowano, że pozyskany ostatnio (2000 r.) zbiór ceramiki można uznać za reprezentatywny. Tak więc stanowić on będzie podstawę rozważań techno-stylistycznych i hipotetycznego datowania stanowiska według tzw. diagnostycznych ułamków naczyń.

Podczas prospekcji powierzchniowej zarejestrowano mocno rozdrobniony materiał ceramiczny, który zalegał mniej więcej równomiernie w obrębie dostępnego do obserwacji wycinka pola uprawnego (niski poziom zasiewów). Niestety, nie udało się zrekonstruować żadnego naczynia, gdyż wszystkie ich ułamki pochodzą wyłącznie z odrębnego segmentu morfologicznego (wylew, brzusiec, dno), co w zasadniczy sposób ogranicza określenie domniemanego kształtu i wielkości pojemnika.

Rutynową analizą techno-stylistyczną objęte zostały wszystkie fragmenty średniowieczne i nowożytnie (ceramikę pradziejową pominięto w niniejszym opracowaniu)²⁷. Skromny inwentarz zawiera fragmenty wczesno- i późnośredniowieczne oraz czerepy łączone z wczesno- (XVI – połowa XVII w.) i późnonowżytną (2. połowa XVII–XVIII/XIX w.) produkcją garncarską²⁸. Częściowe zniszczenie stanowiska 4 naruszyło układy reliktowe i ich zawartość kulturową, dlatego materiał ruchomy – pomimo skrupulatnej rejestracji – ma dość ograniczone walory poznawcze. Ostatecznie zdecydowano się na przeprowadzenie analizy formalnej

²⁶ Ze stanowiska znamy dotąd łącznie 26 fragmentów naczyniowej ceramiki wczesno- i późnośredniowiecznej oraz nowożytnej, tj. 2 ułamki górą obtaczane, 16 fragmentów całkowicie obtaczanych, 8 stalowo-szarych i nowożytnych (Dzieduszyccy 1985, s. 177). Ponadto znaleziono 2 fragmenty naczyń, odłupkę korowy z przepalonego „jaskółczego chlebka” i wiór mikrolityczny z neolitu (Jankowska 1985, s. 28), kilkadziesiąt skorup i ułamek gładzonego kamienia – kultura łużycka (Fogel 1985, s. 89).

²⁷ Znaleziono 2 fragmenty brzuśców ceramiki kultury łużyckiej i 3 ułamki naczyń z okresu rzymskiego.

²⁸ Kruppe 1981; Kajzer 1996, s. 214–218 (tam dalsza literatura).

ułamków „kuchennych” i „stołowych”, stosując kryteria zaproponowane przez M. Głoska²⁹. Ceramikę opracowano zgodnie z przyjętymi schematami, przyporządkowując poszczególne fragmenty do odpowiednich grup i faz (z uwzględnieniem techniki wykonania, kształtu i zdobnictwa pojemników)³⁰.

Podczas ostatnich badań powierzchniowych (2000 r.) zebrano 62 fragmenty ceramiki, ułamek kafla naczyniowego (?), bryłki polepy i kawałek cegły (współczesna?). Biorąc pod uwagę megaskopowe cechy techno-stylistyczne udało się wydzielić fragmenty naczyń: pradziejowych (5 ułamków), wczesno- (15) i późnośredniowiecznych (28) oraz nowożytnych (14) – por. tabela 1. Poszczególne grupy scharakteryzowano w osobnych podrozdziałach.

CERAMIKA WZESNOŚREDNIOWIECZNA

Rozpoznane ułamki częściowo i/lub całkowicie obtaczane (GT II/III)³¹ oraz – bardziej progresywne – obtaczane całkowicie na kole garncarskim (GT III)³² wykonano z gliny żelazistej, z domieszką tłuczni i/lub piasku. Budowa bryły naczynia, grubość ścianek³³, a w innych zbiorach również zdobnictwo i proces wypału (utleniający)³⁴, uzasadnia podział na te dwie grupy wyrobów, które mogły, acz nie musiały, być wytwarzane i używane w tym samym okresie.

Pozostałości garnków były, niestety, bardzo rozdrobnione. Wśród nich stwierdzono jednak 3 dna³⁵, 7 zdobionych brzuśców (ryty poziome) i 1 wylew (ryc. 3: 1–4). Wymienione elementy mikromorfologiczno-stylistyczne skłaniają, z pewnymi zastrzeżeniami, do datowania tej grupy znalezisk na fazę D-E wczesnego średniowiecza³⁶. Trudno rozstrzygnąć, czy są to ślady penetracji osadniczych, czy raczej osady, która funkcjonowała już w fazie D₁³⁷.

²⁹ Głosek 1998, s. 36, 37.

³⁰ Hilczerówna 1967; Dzieduszycki 1982; Łosiński, Rogosz 1986, s. 51–61; Buko 1990; Kajzer 1990, s. 11.

³¹ Szamałek, Dudziak-Jankowiakowa, Karolczak 1979, s. 88; Dzieduszycki, Fogel 1980, s. 64–70.

³² Kościński 1995, s. 149–196; Sikorski 1995, s. 98–111; Polišński 1996, s. 14–17.

³³ Grubość ścianek GT II/III–0,8 cm; GT III–0,6–0,8 cm.

³⁴ Przewaga czerepów brązowych (o odcieniu 7.5YR 5/4, 4/4) i żółtawo-czerwonych (5YR 5/6, 5/8) – Munsell 1973 – o dwu-trójbarwnych przełamach.

³⁵ Płaskie (2 egz.) i wklęsłe (1 egz.) z drobną podsypką mineralną.

³⁶ Palubicka 1975, tabl. XLII: 1, 7; Szamałek, Dudziak-Jankowiakowa, Karolczak 1979, s. 102, 169, 228, ryc. 38: 12; 50: 12; 69: 1, 3; Dzieduszycki, Fogel 1980, s. 56–60; ryc. 13: 1–3, 5–8; Dzieduszycki 1982, tab. XV, XVI: 1b; Dzieduszyccy 1985, ryc. 36: 18; 38: 4, 7; 39: 4; Piekalski 1991, s. 102, 103; Kościński 1995, s. 199, 200; Polišński 1996, s. 42–49.

³⁷ Dzieduszyccy 1985, s. 151, 152.

Tabela 1

Błażejewo, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie, stan. 4. Zestawienie ceramiki naczyniowej i innej

Tabelle 1

Błażejewo, Gem. Kórnik, Woi. Wielkopolska (Großpolen), Fst. 4. Zusammenstellung der Gefäßkeramik und anderer Keramik

Ceramika	Grupa technologiczna (GT)	Blizsza specyfikacja	Liczba
Starożytna	kł or	b	2
		b	3
Wczesnośredniowieczna	II/III	d	–
		b	2
		w	–
		zd	–
	III	d	3
		b	9
		w	1
		zd	7
		p	1
Późnośredniowieczna	A	d	–
		b	13
		w	–
		zd	2
		p	1
	B	d	–
		b	3
		w	–
		zd	1
	C	d	–
		b	5
		w	1
	C1	zd	1
		d	–
		b	4
		w	1
Nowożytna	D	zd	5
		d	2
		b	7
		w	–
		zd	2
	F	p	1
		d	–
		b	3
		w	1
		zd	1
Inne		fr. kafla	1
		br. polepy	2
		fr. cegły	1

L e g e n d a: b – brzusiec, d – dno, w – wylew, zd – zdobiony, p – polewany, kł – kultura łużycka, or – okres rzymski.

CERAMIKA PÓŻNOŚREDNIOWIECZNA – NOWOŻYTNA

Ułamki czerepów z tego okresu stanowią najliczniejszy zbiór (tabela 1). Można w nim wydzielić: (–) fragmenty ceramiki archaicznej, nawiązującej do tradycji garncarstwa wczesnośredniowiecznego (grupa A); (–) ułamki bardziej zaawansowanych technicznie pojemników stalowo-szarych, w wariacie tzw. ceramiki kuchennej (grupa B), stołowej – (grupa C, C1); (–) toczonej ceramiki ceglastej (grupa D); (–) ułamki nowożytne malowane, angobowane i inne (grupa F).

Z oczywistych powodów niemożliwe jest określenie relacji frekwencyjnych pomiędzy poszczególnymi grupami, dlatego ograniczyliśmy się do zwięzłej analizy i hipotetycznej oceny cech techniczno-formalnych, które – z konieczności – stały się przesłanką do wysunięcia wniosków dotyczących datowania tej części zbioru³⁸.

Grupa A. „Tradycyjna” ceramika, sygnalizująca jednak częściowe przyswajanie bardziej zaawansowanych umiejętności garncarskich³⁹, liczy zaledwie 14 fragmentów, głównie brzuśców. Cienkościenne (o grubości 0,5–0,7 cm), tylko w dwóch przypadkach zdobione „standardowo” czerepy (ryc. 1: 12) wypalono w atmosferze utleniającej (ścianki o odcieniu brunatnym – 7.5YR 5/4, 6/4 i czerwono-żółtym – 5YR 6/6, 6/8) pochodzą zapewne z wielofunkcyjnych pojemników ceramicznych, jakie znamy z inwentarzy XIII/XIV–XV w.⁴⁰ Na uwagę zasługuje ułamek dzwonowatej (?) pokrywy obejmującej (ryc. 3: 11) – typowego elementu ceramiki „kuchennej”, zarówno w grupie wyrobów utleniających, jak i redukcyjnych (gdzie bywają popularniejsze)⁴¹.

Grupa B. Fragmenty zaliczone do tej grupy technicznej są poświadczane śladowo. Przypuszczalnie wykonano je z gliny żelazistej (z domieszką średnio- i drobnoziarnistego piasku), były silnie formująco obtaczane i/lub podtaczane (technika taśmowo-ślizgowa) oraz wypalane w atmosferze ze zredukowanym dostępem tlenu⁴². Na jednym z brzuśców rozpoznano wytartą linię falistą (ryc. 3: 8), która nawiązuje do „archaicznych” sposobów zdobienia, także siwaków, stosowanych jeszcze w połowie XV w.⁴³

Grupa C. Późnośredniowieczne ułamki „delikatniejszej” ceramiki (o grubości ścianek 0,6–0,7 cm), uformowane i wypalone jak wyroby grupy B i C1, miały powierzchnie staranniej wygładzone i ciemniejsze (o odcieniu szarym i/lub ciemnoszarym – 10YR 5/1, 4/1). Zapewne jest to słuczka lepszych, może „stołowych” pojemników (brak niedosiwiń i jednobarwne przełamy)⁴⁴. Ułamki zdobione poziomą linią

³⁸ Kajzer 1991, s. 469–482.

³⁹ Rzeźnik 1998, s. 121–127; Niegoda 1999, s. 159, 160.

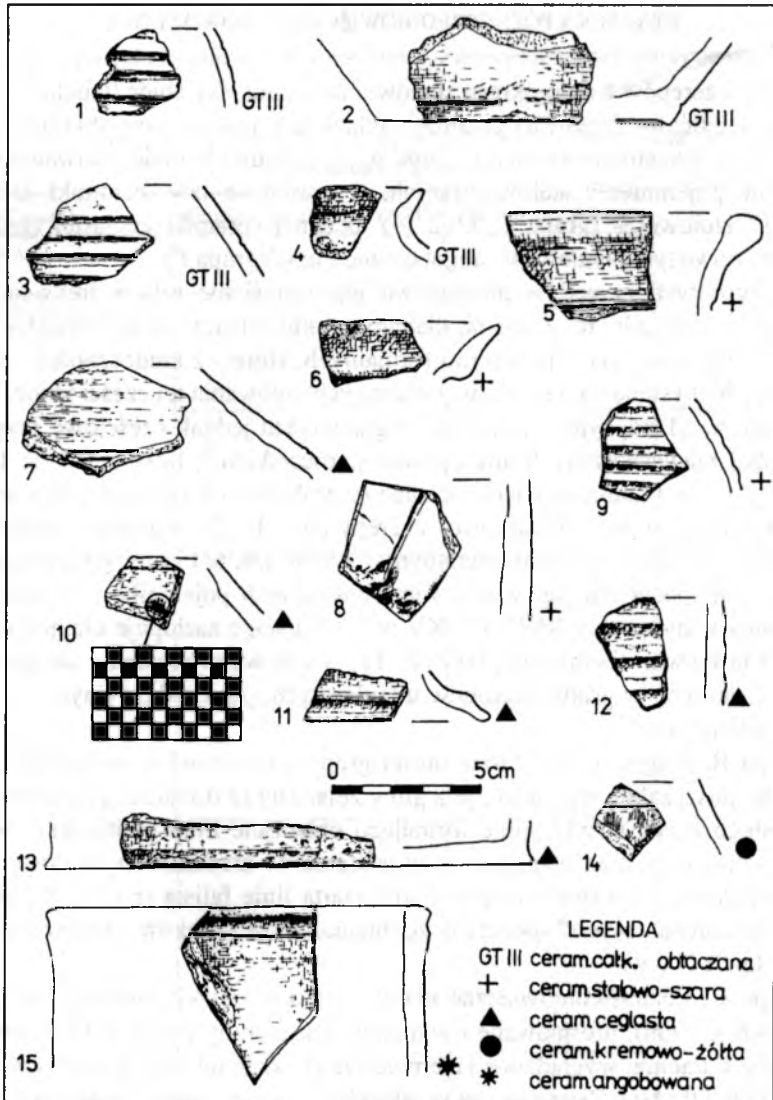
⁴⁰ Szamałek, Dudziak-Jankowiakowa, Karolczak 1979, s. 246; Grygiel, Jurek 1994, ryc. 209: 5.

⁴¹ Poliński 1996, s. 204, 205; Niegoda 1999, s. 172, 173, ryc. 39.

⁴² Grubość ścianek 0,6–0,9 cm; powierzchnia o odcieniu szarym i szaro-brunatnym – 10YR 5/1, 5/2.

⁴³ Kruppé 1961, s. 62; Marciniak-Kajzer, Nowakowski 1999, s. 261–263.

⁴⁴ Kruppé 1961, s. 96; Kajzer 1994, s. 9–14; Fryś-Pietraszkowa 1994, s. 15–19; Niegoda 1999, s. 158–160; Poliński 2000, s. 115–129.



Ryc. 3. Błażejewo, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie, stan. 4. Wybór ceramiki naczyniowej z badań powierzchniowych (sierpień 2000 r.). Ułamki wczesnośredniowiecznych naczyń całkowicie obtaczanych na kole garncarskim (GT III): 1-4; późnośredniowieczna ceramika stalowo-szara: 8 (grupa B), 6, 9 (grupa C), 5 (grupa C1); późnośredniowieczna i/lub nowożytna ceramika ceglasta: 12 (grupa A), 7, 10, 11, 13 (grupa D); fragmenty ceramiki kremowo-żółtej i angobowanej: 14, 15 (grupa F). Rys. O. Antowska

Abb. 3. Błażejewo, Gem. Kórnik, Woi. Wielkopolska (Großpolen), Fst. 4. Tongefäßauswahl aus der archäologischen Landesaufnahme (August 2000). Fragmente der frühmittelalterlichen auf Töpferscheibe völlig abgedrehten Gefäße (GT III): 1-4; spätmittelalterliche stahlgraue Keramik: 8 (Gruppe B), 6, 9 (Gruppe C), 5 (Gruppe C1); spätmittelalterliche und/oder neuzeitliche ziegelfarbige Keramik: 12 (Gruppe A), 7, 10, 11, 13 (Gruppe D); Fragmente der cremefarbenen und gelben Keramik sowie der Keramik mit zusätzlicher, dünner Tonschicht von außen: 14, 15 (Gruppe F). Gez. O. Antowska

i wylew siwaka, pochodzące zapewne z garnka lub dzbana? (ryc. 3: 6, 9), mogą stanowić – z określonymi zastrzeżeniami – przykłady takich właśnie pojemników⁴⁵. Najogólniej znaleziska te datować można na XIV–XV wiek⁴⁶.

Grupa C1. Osobno – zgodnie z sugestiami M. Głoska – opisano fragmenty „ekskluzywnej” ceramiki redukcijnej⁴⁷, z poziomo lub ukośnie wyświecanymi płaszczyznami (liniami) (ryc. 3: 5)⁴⁸. Zwykle uznaje się, iż siwaki polerowane reprezentują stosunkowo wysoki poziom umiejętności garncarskich, świadcząc tym samym o preferencjach estetycznych XIV–XV-wiecznych nabywców⁴⁹.

Grupa D. Skromny zbiór fragmentów wypalonych w zaawansowanej atmosferze utleniającej⁵⁰ może być nieco zawyżony, gdyż przy opracowywaniu rozdrobnionego materiału mogliśmy błędnie zaklasyfikować tutaj ułamek niecałkowicie pokrytego polewą pojemnika (a znamy wiele takich form). Dwa dna, odcinane od koła garncarskiego (ryc. 3: 14), fragment pokrywy stożkowatej (ryc. 3: 7) i standardowe zdobienie brzuśców (poziome ryty) toczonych (?) sugerują, że są to resztki naczyń konwencjonalnie młodszych i/lub eksploatowanych z siwakami (XV–XVI w.)⁵¹.

Na jednym z brzuśców rozpoznano negatyw tkaniny (aneks 1). Wydaje się, że jest to odcisk szmaty, którą garncarz wyrównywał (przecierał) zewnętrzną i wewnętrzną powierzchnię ścianki utoczonego, acz ciągle plastycznego naczynia (ryc. 3: 10). Ów negatyw produkcyjny jest interesujący z kilku powodów: (–) mogła to być sztywna tkanina płócienna 1/1, gatunku I; (–) wykonano ją zapewne na krośnie poziomym; (–) nie można wykluczyć, iż było to sukno, które wtórnie wykorzystano w warsztacie garncarskim⁵². Pośrednio więc ceramika w jakiś sposób wzbogaciła źródła o wyrobach włókienniczych, które – ze względu na stan zachowania – pozostają nadal słabo rozpoznane.

Grupa F. Zaliczono tutaj 4 fragmenty, które były toczone na kole garncarskim. Zasadniczo grubość ich ścianek nie przekraczała 0,6–0,7 cm (niezależnie od ostatecznego wykończenia powierzchni), natomiast kolory tworzywa ceramicznego pod malaturą (2.5YR 6/8) lub warstwą angoby (10YR 6/2) różniły się, odzwierciedlając odmienne warunki wypału. Trudno rozstrzygnąć, czy rzeczywiście ułamek misy (?) został pomalowany na białe, czy raczej są to ślady pobiałoty. Z kolei fragmenty angobowanego dzbana? (ryc. 3: 15) nie zostały dobrze wypalone, niewykluczone więc, że miał to być podkład pod szkliwo, nie zaś samodzielna powłoka (jaką pokrywano

⁴⁵ Marciniak-Kajzer, Nowakowski 1999, s. 261, ryc. 4.

⁴⁶ Sulowska-Tuszyńska 1997, s. 62 (tam dalsza literatura).

⁴⁷ Głosek 1998, s. 36, 37.

⁴⁸ Grubość ścianek 0,4–0,6 cm; powierzchnia o odcieniu szarym i ciemnoszarym – 10 YR 5/1, 4/1.

⁴⁹ Grygiel, Jurek 1994, s. 30, ryc. 121: 3; 122: 5; 123: 5, 6; Sulowska-Tuszyńska 1997, s. 67.

⁵⁰ O odcieniu czerwono-żółtym (7.5YR 6/6 i 6/8) i jasnoczerwonym (2.5YR 6/6 i 6/8); grubości den 0,7–0,8 cm i ścian 0,4–0,6 cm.

⁵¹ Sulowska-Tuszyńska 1997, s. 62, 63.

⁵² Maik 1997; Sikorski 1998, s. 191–195; 2000.

ceglaste naczynia toczone od XIV/XV po XVIII w.)⁵³. Interesującym znaleziskiem jest również fragment brzuśca kremowo-żółtego (ryc. 1: 14), który wykonany został z delikatnej glinki kaolinitowej (ścianka zewnętrzna przecierana pędzelkiem) – wyrób niekoniecznie łączony z ośrodkami południowej Polski (?)⁵⁴.

Kafle. Znaleziono także fragment kafla naczyniowego o otworze prostokątnym. Zły stan zachowania tego prostego kafla nie upoważnia do wyciągania wniosków co do urządzeń grzewczych, ich wyglądu i funkcjonowania, jakkolwiek wiadomo, że podobne kafle były stosowane w XV–XVI stuleciu i później⁵⁵.

Wnioski. Na podstawie obserwacji makroskopowej cech techno-stylistycznych niewielkiego, acz reprezentatywnego zbioru ułamków naczyń ceramicznych zebranych na stanowisku 4 w Błaziejewie, nasuwa się kilka uwag. Głównie dotyczą one wytwórczości (produkcji) garncarskiej, a konkretnie silnie rozdrobnionego materiału. Wiadomo bowiem, że ceramika jest źródłem tyleż masowym, co często mało przydatnym do badań niektórych aspektów społecznych, gospodarczych i kulturowych – nie tylko w średniowieczu i nowożytności⁵⁶. Respektując powyższe zastrzeżenia i korzystając z wypracowanych wcześniej kryteriów podziału tych źródeł (i sposobu definiowania wyróżnianych cech i walorów) wydzielono kilka grup, które – z dużym prawdopodobieństwem – zaliczyć można do inwentarzy ruchomych związanych z penetracją, eksploatacją lub okupacją naturalnie dogodnego miejsca w Niece Jezior Bnińskich⁵⁷, na terenie określonym jako stan. 4 w Błaziejewie. Ostatecznie stwierdzono więc fragmenty naczyń: (–) pradziejowych (kultura łużycka, okres rzymski); (–) wczesnośredniowiecznych (faza D-E i częściowo F – 24,2% analizowanego zbioru); (–) późnośredniowiecznych (XIV–XV/XVI w. – 45,1%) i nowożytnych (XV/XVI w., z elementami późniejszymi – 22,6%). Warto też zwrócić uwagę na ułamek kafla prostego, który – mimo nieprecyzyjnej datacji – może zaświadczać o randze tutejszego domniemanego obiektu obronno-mieszkalnego, gdyż piece od połowy XIV w. „stawiano w pomieszczeniach zamkowych, domach miejskich i siedzibach wiejskich osób w tym środowisku uprzywilejowanych”⁵⁸.

3. UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKOWO-GEOGRAFICZNE

Jak już wspomnieliśmy wyżej, półwysyp błaziejewski stanowi wyróżniającą się – nawet w skali szerszej okolicy – rzadką formę terenową (ryc. 1 i 2). Ma w przybliżeniu kształt trójkąta równobocznego o podstawie liczącej około 300 m. Jego hipso-

⁵³ Sulkowska-Tuszyńska 1997, s. 64.

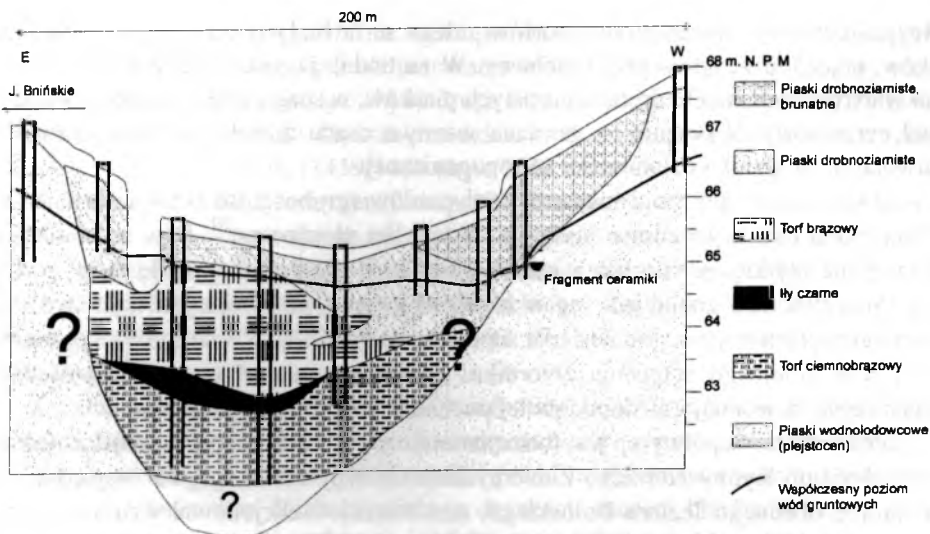
⁵⁴ Poliński 1996, s. 204; Sulkowska-Tuszyńska 1997, s. 64; Dziubek, Ruta 1999, s. 298, 299.

⁵⁵ Kirchhoff 1994, s. 15–17; Mizerka 1994, s. 41–44; Łaskiewicz 1997, s. 21–38; Dymek 1995, s. 41, 42.

⁵⁶ Rzeźnik 1998, s. 121–130.

⁵⁷ Nowaczyk 1985.

⁵⁸ Dąbrowska 1987, s. 215; Łaskiewicz 1997, s. 7 n.



Ryc. 4. Błazejewo, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie, stan. 4. Przekrój geologiczny przez zachodnią terasę Jeziora Bnińskiego (por. ryc. 1B). Rys. J. Jasiewicz

Abb. 4. Błazejewo, Gem. Kórnik, Woi. Wielkopolska (Großpolen). Fst. 4. Geologischer Querschnitt durch die Westterasse des Bnińskie Sees (vgl. Abb. 1 B). Gez. J. Jasiewicz

metrię cechuje niewielkie zróżnicowanie (66,8–71,2 m n.p.m.). Po obwodzie znajdują się partie silnie podmokłe, zalewane przy wyższych stanach lustra Jeziora Bnińskiego. Od zachodu półwysp ogranicza południkowo zorientowane obniżenie, przez które prowadzi dziś rów odwadniający. Środkowa część półwyspu, nieznacznie morfologicznie akcentowana, jest wyniesiona, sucha, piaszczysta. Od północnego wschodu przylega do niej prostokątne w planie, podobnie wysokie *plateau*.

W celu rekonstrukcji pierwotnego (średniowiecznego) ukształtowania półwyspu błazejewskiego wykonano w 2000 r. sondaż geologiczny (por. ryc. 1B i 4).

Wykazał on istnienie rozległego i głębokiego obniżenia wypełnionego osadami torfowymi. W rzeźbie powierzchni obniżenie to zaznacza się dwiema wyraźnymi krawędziami morfologicznymi, o względnej wysokości około 0,5 m, zarówno od strony wschodniej (jeziora), jak i od strony zachodniej. Samo obniżenie jest wypełnione osadami torfowymi o miąższości przekraczającej 4,4 m. W czasie teraźniejszych badań terenowych nie udało się osiągnąć spągu serii torfowej, jednakże wykonane wcześniej obserwacje wskazują, że miąższość serii organicznej może przekraczać nawet 6 m (informacja ustna dra Adama Wojciechowskiego z Instytutu Badań Czwartorzędu i Geoekologii UAM w Poznaniu). W spągu są to ciemnobrązowe, dobrze rozłożone torfy, o miąższości co najmniej 2 m. Przykryte są około 0,7-metrowej miąższości warstwą czarnych, plastycznych ilów. Powyżej warstwy ilastej zalega 2-metrowej miąższości seria jasnobrązowych torfów z zachowanymi szczątkami roślinności. Są to resztki trzciny i roślin bagiennych i płytkowodnych.

Bezpośrednio na brązowej serii torfów zalega seria białych lub jasnożółtych piasków, przechodzących w profil glebowy. W zachodniej części przekroju stwierdzono warstwę brunatnych, drobnoziarnistych piasków, w spągu której napotkano materiał ceramiczny. Wskazuje to, że dana warstwa osadu została przekształcona lub utworzona w wyniku działalności antropogenicznej.

Obecność w obniżeniu miększej serii osadów (grubości do 6 m) wskazuje, że dana forma była wypełniona wodą już od schyłku plejstocenu⁵⁹. Było to obniżenie relatywnie płytkie, gdyż tylko w takich warunkach mogły tworzyć się osady torfowe. Warstwa ilów znajdująca się w środkowej części przekroju jest najprawdopodobniej zapisem okresu podniesienia się lustra wody. Kolejna seria torfowa powstała w czasie kolejnego sptyczenia zbiornika. Zalegająca na torfach warstwa osadów piaszczystych jest najprawdopodobniej pochodzenia antropogenicznego.

Przedmiotowy półwysp jest formą naturalną, pozostałą po późnoplejstocenijskim rozgałęzieniu Rynny Kórnicko-Zaniemyskiej. Główny nurt odpływu znajdował się w niecce obecnego Jeziora Bnińskiego, nurt boczny funkcjonował wzdłuż dzisiejszego zachodniego brzegu jeziora, między innymi wzdłuż wspomnianego obniżenia. Dowodem tego jest przekrój wykonany przez A. Wojciechowskiego⁶⁰, około 3 km dalej na południe, gdzie jest zachowana podobna struktura, wypełniona materiałami organicznymi. Niwelacja szczytowej części osadów półwyspu, związana z budową osiedla letniskowego, nie pozwala stwierdzić, jaka była pierwotna wysokość kulminacji i czy była ona w średniowieczu nadbudowana.

Studium A. Wojciechowskiego dowodzi, że poziom lustra Jeziora Bnińskiego w XV w. był około 1 m niższy od średniej obecnej⁶¹. Tym samym powierzchnia półwyspu – wobec płytkości partii przybrzeżnej jeziora – była wówczas wyraźnie większa.

4. PODSUMOWANIE

„Nowo odkryte” dla archeologów źródło historyczne (KDW, t. VIII, nr 935, datowane 9 marca 1422 r.) traktuje o późnośredniowiecznym *castrum* w Błażejewie (gm. Kórnik, woj. wielkopolskie), naprawianym lub rozbudowywanym raczej niż dopiero wznoszonym⁶² przez właściciela – Andrzeja Błażejewskiego, wywodzącego się – jak się wydaje – z Łodziców Bnińskich, wżenionego w ród Grzymalitów. Wszechstronne – choć ograniczone stanem źródeł pisanych – kwerendy genealogiczno-własnościowe (rozdz. 1) pozwalają przypisać hipotetycznie założenie owej

⁵⁹ Wojciechowski 1999.

⁶⁰ Wojciechowski 1999.

⁶¹ Wojciechowski 1999, s. 92, ryc. 7.

⁶² Znamienne jest wymienienie w tym dokumencie drogi „potocznie zwanej ku wałom”, co oznacza, że zarówno ona, jak i „wały” istniały przed rokiem 1422, i to kilkadziesiąt lat, potrzebnych na utrwalenie się tego toponimu.

siedziby w Błażejewie Grzymalitom, może personalnie Mikołajowi z Błażejewa, już w 2. połowie XIV w. Jednak funkcjonowanie obiektu opisanego w wyżej wymienionym dokumencie, stanowiące chyba drugą fazę tutejszego *castrum* – *fortalicium*, należałoby zamknąć w dość wąskim przedziale czasowym: początek XV w. (przed 1422 r.) – 2. połowa XV w. (1459/1464 aż po 1513 r.).

Z dziejami obronnej rezydencji naprzód Grzymalitów, a później Łodziców w Błażejewie oczywisty związek ma historia tutejszej parafii i kościoła. Jednowioskowa parafia błażejevska, dysponująca drewnianą świątynią, mogła być erygowana już w 1. połowie XIV w. (według J. Nowackiego). Jej funkcjonowanie na przestrzeni całego wieku XV nie ulega wątpliwości. W 1513 r. została ona inkorporowana do prepozytury bnińskiej (rozd. 1).

Zasadniczy dla nas dokument z 1422 r. informuje dość szczegółowo o niektórych elementach rezydencji w Błażejewie. Jest nim mowa o „...wszelkich odpowiednich budowlach w miejscu warownym (*castrum*) i przed miejscem warownym (*ante castrum*) [...], mianowicie domach, wieży z daszkami inaczej blankami, rowie [z?] drogą dylowaną (*pons*)...”, a także o „...drodze potocznie zwanej k u w a ł o m...”.

Koincydencja danych historycznych, archeologicznych i geologicznych, odnoszących się do błażejewskiego *castrum*, stała się możliwa dzięki prospekcjom terenowym dawnym oraz tym z 2000 r. (rozd. 2 i 3). W ich wyniku wytypowano – jako najbardziej prawdopodobną – lokalizację poszukiwanego obiektu – stanowisko 4 w Błażejewie, położone na półwyspie Jeziora Bnińskiego, zdecydowanie wyróżniającego się topograficznie w okolicy (rozd. 1 i 2). Choć na tymże stanowisku nie udało się zaobserwować żadnych resztek postbudowlanych, to jednak zwrócono uwagę na duży, naturalny walor obronny miejsca oraz utrwaloną jednoznacznie w lokalnej tradycji ustnej lokalizację dawnego kościoła w pobliżu rzeczonoego półwyspu, a więc domyślnie nieopodal rezydencji.

Poszyskany powierzchniowo materiał ceramiczny (ułamki naczyń), w wystarczająco licznej próbie reprezentatywnej, składał się z okazów pradziejowych, wczesnośredniowiecznych (fazy D – E i F), późnośredniowiecznych (XIV–XV/XVI w.), nowożytnych (XV–XVI w.) i nam współczesnych (tabela 1). Godny podkreślenia jest fakt, że w analizowanym zbiorze ceramika późnośredniowieczna ma udział największy (45,1%).

Zbadany profil geologiczny stanowiska 4 (rozd. 3, ryc. 1B i 4) dowodzi, że środkowa, piaszczysta i zawsze sucha partia półwyspu była wyniesiona ponad otoczenie. Występujące u nasady półwyspu obniżenie okazało się formą naturalną, genetycznie późnoplejstoczeńską, wypełnioną bardzo grubymi osadami torfowymi, powstałymi w warunkach wielowiekowego podtopienia. Jeśli dodamy, że w XV wieku lustro Jeziora Bnińskiego leżało 1 m niżej niż obecnie, to możemy twierdzić, iż obszar półwyspu był wówczas wyraźnie większy oraz że spełniał – jak na owe czasy – kryterium wysokiej obronności. Wspomniane obniżenie, wypełnione wodą i torfami, odcinało bowiem półwysp od „łądu stałego”, funkcjonując najpewniej jako fosa (ewentualnie niewiele skorygowana inżynieryjnie „przekopą”, obudowana drewnem?).

Jak wynika z wnikliwych studiów L. Kajzera, późnośredniowieczne rezydencje mające charakter mieszkalno-obronny bardzo często przybierały formę drewnianych dworów (i towarzyszących budowli gospodarczych), posadowionych na „kopcach” ziemnych, nazywanych przez archeologów gródkami stożkowatymi. Obiekty te nawiązywały do ogólnoeuropejskiego modelu warowni typu *motte*. W Polsce forma ta kulminowała frekwencyjnie w XIV wieku, była nieco rzadsza w następnym stuleciu, a przeżywała się sporadycznie nawet do XVIII wieku. „W wieku XV, gdy można zaczęli się przenosić ze swych starych obronnych dworów i drewnianych wież do murowanych zamków, siedziby takie były zamieszkiwane nadal przez biedniejszą i średnią szlachtę. Sądzę taki jest zapewne generalnie prawdziwy, nie może jednak prowadzić do sugestii, że walor prestiżowy małej obronnej siedziby drewnianej był nieznaczny”. Uwaga ta dotyczy również sytuacji w Wielkopolsce. „Ówczesne określenie *castrum*, często spotykane w przekazach z XV wieku, równie dobrze oznacza zespół dużego murowanego zamku, jak i użyte być może dla opisu całkowicie drewnianego zespołu dworskiego, jednakże otoczonego częstokołem [nazywanego też wałem – dop. J.F.] i ulokowanego na nasypie ziemnym”. Często do obwarowań należała także fosa. „Obronność tych dworów miała znaczenie jedynie w sferze całkowicie lokalnej. Chronić one miały przed atakiem niespokojnego sąsiada, nie zaś stanowić punkt oporu w trakcie działań wojennych”⁶³.

Jak wykazują badania archeologiczne, powołane przez cytowanego wyżej autora, „dwory na kopcach” cechowało duże zróżnicowanie strukturalne. W świetle tego faktu trudno kusić się – z braku odnośnych danych – o bliższą klasyfikację domniemanego gródka obronnego w Błażejewie. W sferze domysłów pozostaje nawet obecność nasypu ziemnego – „kopca”. Ze źródła pisanego wiemy natomiast, że w obrębie „miejsca warownego” znajdowała się nie jedna, a więcej budowli drewnianych. Najważniejsza z nich była wieża mieszkalna, zapewne – jak podpowiadają analogie – kilkuetażowa, zwieńczona blankami. Stawiamy ostrożnie hipotezę, że innym elementem zabudowy był „folwark”⁶⁴, zlokalizowany na *plateau* położonym na północny wschód od wieży (rozdz. 3, ryc. 1B). Dyskusyjna jest postać samych obwarowań. Z kontekstu topograficznego zdaje się wynikać, że nie musiały mieć one zamkniętej formy obwodowej, a jedynie odcinkową, zabezpieczającą dwór od strony zachodniej, czyli od „łądu stałego”. W drugim przypadku – bardziej prawdopodobnym – elementem obronnym była omówiona wyżej „fosa”. Nie wiadomo, czy od zewnątrz towarzyszył jej wał ziemny i/lub częstokół (por. analogie). Poza strefą obronną (*ante castrum*) istniały jakieś budynki, może o charakterze gospodarczym. Od wsi „ku wałom” wiodła dylowana droga, przekraczająca „fosę” po pomoście.

Nie potrafimy określić relacji obiektu błażejewskiego do innych „podobnych”, znajdujących się na obszarze Niecki Jezior Bnińskich. Mamy na myśli dwa

⁶³ Kajzer 1993, s. 152–157, 171–177; 1996, s. 113 n., 125–139; Kóčka-Krenz 1993 (szczególnie s. 294, ryc. 1 – kartogram).

⁶⁴ Np. Fogel 1995, s. 48–51, ryc. 11, 12 (Kępno).

gródki stożkowate: w Bninie (gm. Kórnik, stan. 1)⁶⁵ i w Łęknie (gm. Zaniemyśl, stan. 2)⁶⁶.

Pierwszy z nich, położony na półwyspie „Szyja”, w sąsiedztwie grodu pierścieniowego (stan. 2a), był badany wykopaliskowo w latach 60. XX w. Pozostałości naszczytowej wieży zachowały się szczątkowo. Na zboczu „kopca” odkryto obfite resztki budowli gospodarczej (z dużym zapasem zbóż), strawionej pożarem. „Kopiec” pierwotnie otaczała palisada. Gródek bniński jest datowany materiałem ceramicznym i pośrednio źródłami pisany na 2. ćwierć – koniec XIII w. Zdaniem monografisty E. Krauzego⁶⁷ pełnił on funkcję fermy, broniącej dostępu do właściwego grodu (stan. 2a) w ostatniej fazie jego istnienia. Ówczesny zespół fortyfikacyjny mógł wchodzić w skład ogólnopaństwowej sieci obronnej, zważywszy, że Bnin był kasztelanią. W tej sytuacji gródek stożkowaty nie musiał być siedzibą lokalnego posesjonata. Na marginesie dodajmy, że nie udało się dotąd zlokalizować późniejszej, XIV-wiecznej rezydencji Łodziców Bnińskich, znanych ze stosunkowo licznych wzmianek w dokumentach.

Gródek stożkowaty w Łęknie, posadowiony na skraju terasy Niecki Jezior Bnińskich, jest rozpoznany tylko sondażowo. Nie odnotowano tu żadnych pozostałości budowli, nie licząc intensywnej spalenizny, sugerującej zniszczenie pożarowe. Materiał ceramiczny wskazuje czas od połowy XIII do początku XIV wieku jako prawdopodobny okres funkcjonowania tego *fortalicium*.

W odniesieniu do toczącej się od kilkudziesięciu lat dyskusji na temat wykorzystania Niecki Jezior Bnińskich jako kombinowanej – naturalnej i umocnionej – linii obronnej w momencie ataku Krzyżaków na Wielkopolskę na przełomie lipca i sierpnia 1331 roku, opisanego przez Jana Długosza, możemy stwierdzić, że gródki stożkowate w Bninie i Łęknie były już wtedy w ruinie, zatem nie mogły stanowić punktów czynnego oporu (podobnie rzecz się miała z grodami pierścieniowymi w Bninie i Kępie Wielkiej oraz domniemanym grodem na Wyspie Edwarda w Zaniemyślu)⁶⁸. Natomiast *castrum* Grzymalitów w Błażewie jeszcze nie istniało.

ANEKS

Błażewo, gm. Kórnik, woj. wielkopolskie, stan. 4

Słabo czytelny, płytki „negatyw” tkaniny na zewnętrznej powierzchni fragmentu brzuśca nowożytnego naczynia ceramicznego (grupa A – por. Kajzer 1990, s. 11). Wymiary odcisku: 3 × 4 mm. Barwa? Budowa tkaniny: splot płócienny 1/1, typ I lub 1a (Maik 1988, s. 62–65), gatunek I.

⁶⁵ Krause 1976.

⁶⁶ Fogel 1975, s. 151, 152; Studia i Materiały 1959, s. 258.

⁶⁷ Krause 1976, s. 99, 100.

⁶⁸ Fogel 1975, s. 148–157; Studia i Materiały 1995, s. 393, 394 (Zwola).

Datowanie: XV/XVI wiek.

Uwagi: odcisk produkcyjny, ślady finalnego wyglądania szmatką zewnętrzną powierzchni ścianki naczynia.

Osnowa-wątek	Gęstość	Grubość przędzy	Skret	Surowiec
Osnowa	22 nici na 1 cm	0,250–0,300 mm średnia: 0,285 mm	Z	włna?; grub. wł. 0,012 mm? średnia: 0,012 mm
Wątek	20 nici na 1 cm	0,350–0,375 mm średnia: 0,365 mm	Z	włna?; grub. wł. 0,012 mm? średnia: 0,012 mm

BIBLIOGRAFIA

Buko A.

1990 *Ceramika wczesnopolska. Wprowadzenie do badań* [Sum. Introduction into research of the early medieval Polish pottery], Wrocław.

Dąbrowska M.

1987 *Kafle i piece kaflowe w Polsce do końca XVIII wieku* [Sum. Tiles and tile stoves in Poland to the end of the XVIIIth century], Wrocław – Warszawa – Gdańsk – Łódź.

Dymek K.

1995 *Średniowieczne i renesansowe kafle śląskie*, Wrocław.

Dzieduszyccy B. i W.

1985 *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w rejonie Niecki Jezior Bnińskich* [Zus. Das frühmittelalterliche Siedlungswesen in der Region der Mulde der Bnin-Seen], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński* (red. J. Żak i J. Fogel), Poznań, s. 141–197.

Dzieduszycki W.

1982 *Wczesnomiejska ceramika kruszwicka w okresie od 2 połowy X w. do połowy XIV w.* [Sum. The early-urban Kruszwica ceramics from the second half of the 10th to the mid-14th centuries], Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Dzieduszycki W., Fogel J.

1980 *Gród wczesnośredniowieczny w Śremie* [Sum. An early-mediaeval fortlet in Śrem], „Slavia Antiqua”, t. XXVI, s. 33–91.

Dziubek E., Ruta S.

1999 *Zabytki archeologiczne z dworu w Pabianicach* [Sum. Archaeological relicts in the castle in Pabianice], „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne”, t. V, s. 297–307.

Fogel J.

1975 *W kwestii „Wałów Zaniemyskich”*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, z. 22, s. 141–157.

1985 *Przemiany osadnictwa mikroregionu bnińskiego w epoce brązu i wczesnych okresach epoki żelaza* [Zus. Die Umwandlungen des Siedlungswesens der Bnin-Mikroregion in der Bronzezeit und in den frühen Perioden der Eisenzeit], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński* (red. J. Żak i J. Fogel), Poznań, s. 35–118.

1995 *Tematy archeologiczne w rysunkach i grafikach Kajetana Wincentego Kielisińskiego (1808–1849)* [Sum. The Archaeological Themes in the Drawings And the Graphic Art of Kajetan Wincenty Kielisiński (1808–1849)], Poznań.

Fryś-Pietraszkowa E.

- 1994 *Rozkwit i zmierzch ceramiki siwej* [Zus. Blütezeit und Untergang der Graukeramik], (w:) *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji – Rzeszów, 21–23 IX 1993* (red. A. Gruszczyńska, A. Targońska), Rzeszów, s. 15–19.

Gąsiorowski A.

- 1968 *Urzednicy wielkopolscy 1385–1500. Spisy* [Zus. Das grosspolnische Beamtentum in den Jahren 1385–1500. Verzeichnisse], Poznań.
- 1970 *Urzednicy zarządu lokalnego w późnośredniowiecznej Wielkopolsce* [Rés. Les fonctionnaires de l'administration lokale en Grande Pologne du haut Moyen-Age], Poznań.

Głosek M.

- 1998 *Dwór murowany w Bąkowej Górze* [Zusammenfassung], Łódź.

Grygiel R., Jurek T.

- 1994 *Doliwowie z Nowego Miasta nad Wartą, Dębna i Biechowa. Dzieje rezydencji i ich właścicieli* [Sum. The Doliwa family of Nowe Miasto-on-Warta, Dębno and Biechowo. A history of the residences and of their owners], Łódź.

Halecki O.

- 1911–1913 *Ród Łodziów w wiekach średnich*, „Miesięcznik Heraldyczny”, t. IV, 1911, s. 113–117, 150–160, 185–189; t. V, 1912, s. 8–14, 47–54, 77–88, 107–115, 144–156, 179–190; t. VI, 1913, s. 8–17, 41–50, 72–77, 102–106.

Hilczerówna Z.

- 1967 *Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków.

Jankowska D.

- 1985 *Osadnictwo w Niece Jezior Bnińskich w epoce kamienia. Mikroregion bniński* [Zus. Das Siedlungswesen in der Mulde der Bnin-Seen in der Steinzeit], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński* (red J. Żak i J. Fogel), Poznań, s. 21–34.

Jurek T.

- 1993 *Kasztelan kaliski Andrzej z Bnina († 1367) – przodek Bnińskich herbu Łodzia*, „Genealogia. Studia i materiały historyczne”, t. 3, s. 39–43.

Kajzer L.

- 1990 *Zamek w Raciążku* [Zus. Das Schloss in Raciążek in Kujawy], Łódź.
- 1991 *W sprawie waloryzacji masowych zbiorów ceramiki późnośredniowiecznej i nowożytnej* [Sum. On the evaluation of mass assemblages of late medieval and modern pottery], „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, r. 39, nr 4, s. 468–483.
- 1993 *Zamki i społeczeństwo. Przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce w X–XVIII wieku* [Zus. Burgen und Gesellschaft. Umwandlungen der Architektur und der Verteidigungsbauten in Polen 10.–18. Jahrhundert], Łódź.
- 1994 „Główne momenty” raz jeszcze. *Uwagi o przemianach garncarstwa późnośredniowiecznego i nowożytnego w Polsce* [Zus. „Hauptmomente” noch einmal. Bemerkungen zu den Veränderungen in der spätmittelalterlichen und neuzeitlichen Töpferei in Polen], (w:) *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych. Materiały z konferencji – Rzeszów, 21–23 IX 1993* (red. A. Gruszczyńska, A. Targońska), Rzeszów, s. 9–13.
- 1996 *Wstęp do archeologii historycznej w Polsce* [Sum. The introduction to the historical archaeology in Poland], Łódź.

Karłowska-Kamzowa A.

- 1969 *Zamek kórnicki w średniowieczu i epoce nowożytnej*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, t. 9–10, s. 5–38.

Kirchhoff K.

1994 *Kafle naczyńowe i płytowe z okresu od XV do XVIII wieku z Zamku Kórnickiego*, Poznań (maszynopis pracy magisterskiej w bibliotece Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu).

Kirschke B., Prinke A.

1995 *Grodziska w województwie poznańskim. Katalog stanowisk archeologicznych* [Summary], Poznań.

Kóčka-Krenz H.

1993 *From the Research into Medieval Wooden Tower Houses on the Polish Territories*, (in:) *Study of Medieval Archaeology, Lund Studies in Medieval Archaeology*, 13, Stockholm, s. 293–299.

Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski (KDW)

1908–1999 *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*: t. V (wyd. I. Zakrzewski, F. Piekosiński), Poznań 1908; t. VIII (wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński), Warszawa – Poznań 1989; t. XI (wyd. A. Gąsiorowski, T. Jasiński, T. Jurek, I. Skierska), Poznań 1999.

Kościński B.

1995 *Osada w Racocie (stanowiska 18 i 25), gmina Kościan, woj. leszczyńskie* [Zus. Frühmittelalterliche Siedlung in Racot (Fst. 18 und 25), Gemeinde Kościan, Woiwodschaft Leszno], (w:) *Z badań nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym Wielkopolski południowej* (red. Z. Kurnatowska), Poznań, s. 83–258.

Kozierowski S.

1913–1915 *Studia nad pierwotnym rozszedleniem rycerstwa wielkopolskiego*, III. *Ród Wczeliczów*, „Miesięcznik Heraldyczny”: t. VI, 1913; t. VII, 1914, s. 59–67, 103–113; t. VIII, 1915, s. 130–156.

1916a *Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej (A–O)*, „Roczniki TPNP” 41, s. 1–577.

1916b *Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej (P–Ż)*, „Roczniki TPNP” 42, s. 1–505.

1923 *Studia nad pierwotnym rozszedleniem rycerstwa wielkopolskiego*, IX. *Ród Doliwów*, Poznań.

1934 *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej*, Poznań.

1935 *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej*, Poznań.

Krause E.

1976 *Grodzisko stożkowane w Bninie koto Śremu* [Zus. Turmhügel (Motte) in Bnin neben Śrem], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko stożkowane* (red. J. Żak), Warszawa – Poznań, s. 3–115.

Kruppé J.

1961 *Studia nad ceramiką XIV wieku ze Starego Miasta w Warszawie* [Sum. Research work on XIVth century ceramics of the Old City of Warsaw], Wrocław – Warszawa – Kraków.

1981 *Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce*, cz. 1 i 2, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Liber beneficiorum

1950 *Liber beneficiorum dioecesis posnaniensis anni 1510 (Księga uposażenia diecezji poznańskiej z roku 1510)*, [Summary], (red. J. Nowacki), Poznań.

Łaszkiewicz A.

1997 *Kafle i piece kaflowe z dworu na kopcu w Krajkowie pod Mosiną, woj. poznańskie* [Sum. Tiles and tile stoves from the manor on the mound at Krajkowo near Mosina, Poznań province], Poznań.

Łosiński W., Rogosz R.

1986 *Próba periodyzacji ceramiki wczesnośredniowiecznej ze Szczecina*, (w:) *Problemy chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej na Pomorzu Zachodnim*, Warszawa, s. 51–61.

- Maik J.
1988 *Wyroby włókiennicze na Pomorzu z okresu rzymskiego i ze średniowiecza* [Sum. The textiles of Pomerania in the Roman period and in the middle ages], Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.
- 1997 *Sukiennictwo elbląskie w średniowieczu* [Zus. Elbinger Wollweberei im Mittelalter], Łódź.
- Marciniak A.
1991 *Budownictwo obronne w „Liber beneficiorum” Jana Długosza a realia archeologiczne* [Sum. Defensive building in *Liber beneficiorum* by Jan Długosz and archaeological realities], *Folia Archaeologica* 12, Łódź, s. 161–198.
- Marciniak-Kajzer A., Nowakowski P.A.
1999 *Ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku nr 1 w miejscowości Leszcz, gm. Dąbrówno, w woj. warmińsko-mazurskim* [Sum. Rescue excavations at site 1 in Leszcz, Dąbrówno commune, Warmia-Mazury (Ermeland-Mazuria) province], „*Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne*”, t. V, s. 257–265.
- Mizerka J.
1994 *Renesansowe kafle piecowe z Gniezna (stan. 225)*, Poznań (maszynopis pracy magisterskiej w bibliotece Instytutu Prahistorii UAM w Poznaniu).
- Munsell
1973 *Munsell Soil Color Charts*, Baltimore.
- Niegoda J.
1999 *Naczynia ceramiczne, (w:) Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10–11 we Wrocławiu* (red. C. Buško i J. Piekalski), Wrocław, s. 157–182.
- Nowacki J.
1964 *Dzieje archidiecezji poznańskiej, t. II. Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój* [Sum. The historical boundaries and structure of the Poznań archdiocese], Poznań.
- Nowaczyk B.
1985 *Rozwój geomorfologiczny rynny glacialnej Jezior Kórnicko-Zaniemyskich (Bnińskich) w aspekcie osadniczym* [Zus. Die Geomorphologische Entwicklung der Glazialen Rinne der Kórnick-Zaniemysł-Seen (der Bnin-Seen) in einer Siedlungsblickrichtung], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Mikroregion bniński* (red. J. Żak i J. Fogel), Poznań, s. 7–19.
- Pałubicka A.
1975 *Grodzisko wklęsłe w Bninie, pow. śremski* [Zus. Niederungsburg in Bnin, Kreis Śrem], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Grodzisko wklęsłe* (red. J. Żak), Poznań.
- Piekalski J.
1991 *Wrocław średniowieczny. Studium kompleksu osadniczego na Ołbinie w VII–XIII w.* [Sum. Medieval Wrocław. Study of the settlement complex at Ołbin in the VII–XIII centuries], Wrocław.
- Polński D.
1996 *Przemiany w wytwórczości garncarskiej na ziemi chełmińskiej u schyłku wczesnego i na początku późnego średniowiecza* [Sum. Changes in pottery production in the Chełmno land at the end of the early middle ages at the beginning of the late middle ages], Toruń.
- 2000 *Niektóre związki późnośredniowiecznego garncarstwa ziemi chełmińskiej z obszarami Europy zachodniej* [Sum. Some connections between late-medieval pottery production in the Chełmno land and Western Europe], „*Archaeologia Historica Polona*”, t. 8, s. 115–129.
- Rzeźnik P.
1998 *Przemiany wytwórczości garncarskiej średniowiecznego Wrocławia w czasie wielkiej reformy miejskiej, (w:) Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. „Rewolucja” XIII wieku* (red. K. Wachowski), Wrocław, s. 121–153.

Sikorski A.

- 1995 *Ceramika naczyniowa z Łekna, stanowisko nr 3 (wykopy VIII i IX)* [Sum. Pottery from Łekno, stand 3 (Excavation VIII and IX)], (w:) *Studia i materiały do dziejów Pałuk* (red. A. M. Wyrwa), t. 2, Poznań, s. 95–120.
- 1998 *Wyniki analiz fragmentów tkanin odcisniętych na ceramice z osady wczesnośredniowiecznej w Nowej Wsi, s. 12 (43a)*, (w:) *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego*, t. 1, *Ziemia Lubuska* (red. R. Mazurowski), Poznań, s. 191–195.
- 2000 *Odciski tkanin na renesansowym kaflu z Łekna* [Sum. Cloth imprints on a renaissance stove-tile from Łekno], „*Archaeologia Historica Polona*”, t. 8, s. 143–152.

Słownik historyczno-geograficzny pozn.

Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu, część I: zeszyt 1 (A-B), 1982; zeszyt 2 (Ca-Dębowa Łęka), 1983; zeszyt 3 (Dębowa Łęka-Gorzyca), 1986; zeszyt 4 (Gorzyce-Hyże), 1987; część II: zeszyt 1 (Ihylowicz-Kęszycza), 1998; zeszyt 2 (Kęszycza-Koszino), 1991; zeszyt 3 (Koszkowo-Kuczyna), 1991; zeszyt 4 (Kuczyna-Lwówek), 1992; część III: zeszyt 1 (Ł-Myszkowo), 1993; zeszyt 2 (Myszkowo-Oporowo), 1995; zeszyt 3 (Oporowo-Pniewo), 1997; zeszyt 4 (Pniewy-Q), 1999; część IV, zeszyt 1 (R), 2001.

Studia i materiały (SiM)

1950–1995 *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*: Hensel W., t. I, Poznań 1950; t. II, Poznań 1953; t. III, Warszawa 1959; Hensel W., Kurnatowska-Hilczer Z., t. IV, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1972; t. V, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980; t. VI, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1987; Hensel W., Kurnatowska-Hilczer Z., Łosińska A., t. VII, Poznań – Toruń 1995.

Sulowska-Tuszyńska K.

1997 *Średniowieczne naczynia ceramiczne z klasztoru norbertanek w Strzelnie* [Summary], Toruń.

Szamałek K., Dudziak-Jankowiakowa J., Karolczak Z.

1979 *Osadnictwo podgrodzia bnińskiego* [Zus. Besiedlung der Vorburg in Bnin], (w:) *Materiały do studiów nad osadnictwem bnińskim. Podgrodzie* (red. J. Żak), Poznań.

Szwe da A.

2001 *Ród Grzymałów w Wielkopolsce*, Toruń.

Urzednicy

1985 *Urzednicy wielkopolscy XII–XV wieku. Spisy* (opr. M. Bielińska, A. Gąsiorowski, J. Łojko, red. A. Gąsiorowski), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź.

Wielkopolskie roty

1960 *Wielkopolskie roty sądowe XIV–XV wieku* (wyd. H. Kowalewicz, W. Kuraszkiewicz), t. II. *Roty pyzdrowskie*, Warszawa – Poznań – Wrocław.

Wojciechowski A.

1999 *Late Glacial and Holocene Lake – level Fluctuations on the Kórnik–Zaniemyśl Lake Area, Great Poland Lowland*, „*Quaternary Studies in Poland*”, 16, s. 81–101.

„NEUER” SPÄTMITTELALTERLICHER BURGHÜGEL IN DER NÄHE DER BNIŃSKIE-SEEN
(BŁĄŻEJEWÓ, GEM. KÓRNIK, WOJ. WIELKOPOLSKA, GROSSPOLEN)

Zusammenfassung

Die für die Archäologen „neuentdeckte” historische Quelle (*Codes Diplomaticus Maioris Poloniae*, B. VIII., Nr. 935, datiert in 9. März 1422) behandelt das spätmittelalterliche *castrum* in Błazejewo (Gem. Kórnik, Woi. Wielkopolska), das eher repariert oder ausgebaut als vom Eigentümer – Andrzej

Błażejowski, der – wie es scheint – seinen Ursprung von Łódzia Bniński-Familie ableitete und in die Familie Grzymała einheiratete – erst errichtet wurde. Vielseitige genealogische und Eigentumsrundfragen (Kapitel 1) erlauben es, die hypothetische Anlage eines gewissen Wohnsitzes in Błażejewo schon in der 2. Hälfte des 14. Jh. der Familie Grzymała, vielleicht persönlich dem Mikołaj von Błażejewo zuzuschreiben. Das Funktionieren eines im oben erwähnten Dokument beschriebenen Objekts, das wahrscheinlich die zweite Phase des dortigen *castrum – fortalitium* ist, sollte sich in ziemlich engem Zeitintervall: Anfang des 15. Jh. (vor 1422) – Mitte des 15. Jh. (zwischen 1459/1464 und 1513) schließen.

Mit der Geschichte der befestigten Residenz in Błażejewo, die zuerst der Familie Grzymała und später der Familie Łódzia gehörte, steht im offenbaren Zusammenhang die Geschichte der dortigen Pfarrei und Kirche. Die aus einem Dorf bestehende Pfarrei in Błażejewo, die eine Holzkirche hatte, konnte schon in der 1. Hälfte des 14. Jh. (nach J. Nowacki) erbaut werden. Ihre Funktionierung während des ganzen 15. Jh. ist zweifellos. Im Jahre 1513 wurde sie in die Präpositur Bnin inkorporiert (Kapitel 1).

Das für uns grundlegende Dokument aus dem Jahre 1422 informiert ziemlich ausführlich über manche Elemente der Residenz in Błażejewo. Dort ist die Rede von „... allen entsprechenden Bauten am befestigten Ort (*castrum*) und vor dem befestigten Ort (*ante castrum*) [...], nämlich von den Häusern, einem Turm mit kleinen Dächern, genannt Zinnen, einem Graben [mit ?] einem gedielten Weg (*pons*) ...” sowie von „... einem Weg, der umgangssprachlich »ku walom« (nach den Wällen)” genannt war.

Eine Koinzidenz der historischen, archäologischen und geologischen Angaben, die sich auf das *castrum* in Błażejewo bezieht, haben die Geländeprospektionen, die früheren und die aus dem Jahre 2000, ermöglicht (Kapitel 2 und 3). Im Ergebnis dieser Untersuchungen wurde – als wahrscheinlichste – die Lage des gesuchten Objekts – Fundstelle 4 in Błażejewo, auf der Halbinsel des Bnińskie Sees bestimmt, die sich topographisch in der Umgebung entschieden auszeichnet (Kapitel 1, 2). Obwohl es nicht gelang, auf dieser Fundstelle Bauüberreste zu finden, haben der große, natürliche Verteidigungswert dieser Stelle und die in örtlicher, mündlicher Tradition eindeutig bewahrte Lokalisierung der alten Kirche in der Nähe der erwähnten Halbinsel, also vermutlich unweit der machthaberischen Residenz, Aufmerksamkeit gezogen.

Das infolge einer archäologischen Landesaufnahme erhaltene keramische Material (Gefäßscherben), in ausreichend großer Repräsentativprobe, bestand aus urgeschichtlichen, frühmittelalterlichen (Phasen D-E und F), spätmittelalterlichen (14.–15./16. Jh.), neuzeitlichen (16.–18. Jh.) und uns zeitgenössischen Exemplaren (Tabelle 1). Zu betonen ist die Tatsache, daß in der analysierten Sammlung der Anteil der spätmittelalterlichen Keramik am größten war (45,1%).

Das untersuchte geologische Profil der Fundstelle 4 (Kapitel 3, Abb. 1 B und 4) beweist, daß der mittlere, sandige und immer trockene Teil der Halbinsel über die Umgebung erhoben war. Die am Ansatz der Halbinsel herausragende Vertiefung erwies sich als eine natürliche, in genetischer Hinsicht spätpleistozäne Form, die mit sehr dicken, in Bedingungen jahrhundertelanger Versenkung entstandenen Torfablagerungen gefüllt ist. Die erwähnte, mit Wasser und Torf gefüllte Vertiefung trennte die Halbinsel vom „Festland“ und funktionierte wahrscheinlich als ein Festungsgraben.

Aus Mangel an entsprechenden Angaben ist es schwierig zu versuchen, den vermutlichen Turmhügel in Błażejewo näher zu klassifizieren. Sogar das Bestehen eines Erdhamms – „Erdhügels“ – bleibt in der Vermutungssphäre. Aus der schriftlichen Quelle wissen wir dagegen, daß sich im Bereich des „befestigten Ortes“ nicht nur ein sondern mehrere Holzgebäude befanden. Das wichtigste davon war ein Wohnturm, der wahrscheinlich – wie es die Analogien vorsagen – aus mehreren Etagen gebaut und mit Zinnen beendet war. Vorsichtig stellen wir die Hypothese auf, daß ein anderes Bebauungselement das „Vorwerk“ am nordöstlich des Turms gelegenen *Plateau* war (Kapitel 3, Abb. 1 B). Die Form der Befestigungen selbst ist diskutabel. Aus dem topographischen Kontext scheint es zu erfolgen, daß sie keine geschlossene Ringform haben mußten, sondern eine Abschnittsform, die den Hof von westlicher Seite,

also von der Seite des „Festlandes“ schützte. In diesem zweiten, mehr wahrscheinlichen Falle, war das Schutzelement der oben besprochene „Festungsgraben“. Außerhalb der befestigten Schutzzone (*ante castrum*) gab es gewisse Gebäude, vielleicht mit Wirtschaftscharakter. Vom Dorf „bis zu den Wällen“ führte ein gediehlter Weg, der über den „Festungsgraben“ auf einer Brücke verlief.

Die Relationen des Objekts aus Błazejewo zu zwei anderen, ähnlichen Turmhügeln auf dem Gebiet der Mulde von Bnińskie Seen: in Bnin (Gem. Kórnik, Fst. 1) und in Łękno (Gem. Zaniemyśl, Fst. 2) können wir nicht bestimmen.

Bezüglich der seit einigen zehn Jahren geführten Diskussion über die Nutzung der Mulde von Bnińskie Seen als eine kombinierte – natürliche und befestigte – Verteidigungslinie beim Angriff der Kreuzritter auf Großpolen um die Wende Juli und August 1331, den Jan Długosz beschrieben hatte, können wir feststellen, daß die Turmhügel in Bnin und Łękno schon damals Ruinen waren. Sie konnten also keine aktiven Widerstandspunkte sein (ähnlich war es bei den Ringburgen in Bnin und Kępa Wielka sowie bei der vermutlichen Burg auf der Edouards-Insel in Zaniemyśl). Das *castrum* der Grzymała-Familie in Błazejewo gab es noch nicht.

Übersetzt von Małgorzata Zdzienicka